

Valtakunnallinen työpajayhdistys ry
Silta-Valmennusyhdistys ry

Sampo Järvelä, Else Joutsu, Virpi Koskela, Tommi Natri

startträning
på väg mot livet med hjälp av konst

Startträning

På väg mot livet med hjälp av konst

Startträning

På väg mot livet med hjälp av konst

Redaktör: Sampo Järvelä
Författare: Sampo Järvelä, Else Joutsu,
Virpi Koskela, Tommi Natri

Utgivare: Valtakunnallinen työpajayhdistys ry /
Silta-Valmennusyhdistys ry / Svenska Studieccentralen

Ombrytning: Kustmedia Ab

Översättning: Eva Berg, Lingart

Tryckeri:

ISBN ISBN 978-952-67587-1-8

Denna bok har översatts till svenska och publicerats inom ESF-projektet ULA – Ungdom/Lärande/Arbete. Projektet finansieras av Närings- trafik- och miljöcentralen med medel från Europeiska Socialfonden samt Svenska Kulturfonden och Svenska Folkskolans Vänner.

Samtliga citat ur forskaren Jaana Venkulas forskningsrapport Taiteen Väلتämättömyydestä (2003) har översatts av Eva Berg speciellt för denna publikation.

Startträning

På väg mot livet med hjälp av konst

"Sådan här verksamhet behövs för ungas välbefinnande. Man behöver en möjlighet att känna att man hör hemma någonstans och att man får förverkliga sig själv och får stöd och hjälp framåt i livet." (ung deltagare på Starttipaja 2007)

Innehållsförteckning:

Förord	6
Startträning – kontroll över livet med gruppens och konstens hjälp	8
1. Vad kände ungdomarna att de fick ut av startverkstaden?	11
1.1. Bakgrunder till verkstadsvistelsen	12
1.2. Vikten av att höra till en grupp	13
1.3. Självkänsla och att acceptera sig själv.....	15
1.4. Nya attityder och synvinklar	18
1.5. Erfarenheter av att lyckas med hjälp av konst	19
1.6. Stöd från en vuxen - likvärdig i gruppen och inför handledarna	20
1.7. Vardags- och livshantering	22
1.8. Att stanna upp och vara närvarande.....	24
1.9. Det är aldrig för sent.....	25
2. Ur samhällets synvinkel	30
2.1. Varifrån kommer unga som har hamnat utanför och hurudana är de – har vi råd att lämna dem utanför?	30
2.2. Antalet unga som hamnat utanför.....	32
2.3. Unga på Silta-Valmennus startverkstad	35
2.4. Varför nås inte alla unga som har hamnat utanför, vilka är utmaningarna?	37
2.5. Vad kostar handledning och icke-handledning?	39
3. Pedagogik i startträning	43
3.1. Pedagogiska utgångspunkter i startträning.....	43
3.2. Psykosocial träning och prosocial verksamhet	45
3.3. Pedagogik för förtryckta/utslagna i startträning	48
4. Verksamhetside och handlingsmodell i Uttrycksstarten	51
4.1. "Hantera livet"	52
4.2. Kraften i att uttrycka sig genom konst – mot personlig kraft och starkare identitet.....	52
4.3. Uttrycksstartens grunduppgift.....	54
4.4. Utvecklingsredskap i träningen	55
4.5. Att samordna de grundläggande målen och de ungas behov.....	56
4.6. Verksamhetsmodell	56
4.7. Nyckelfaktorer i genomförandet.....	58

5. Bilder och keramik som arbetsmetod	61
5.1. Bilder	61
5.2. Keramik.....	72
6. Teateruttryck som arbetsmetod	74
6.1. Uttryckskraftens källa är ett enande behov av kontakt	75
6.2. Ökad medvetenhet på startverkstäderna?.....	75
6.3. Hjalte i sitt eget liv – eller myternas magiska betydelse.....	77
6.4. Kreativt självläkande.....	79
7. Multimedia på startverkstaden	82
8. Ingredienser till en lyckad startverkstad – hur blev resultaten?.....	84
8.1. Individuell träning	84
8.2. Startträningens utmaningar för handledarna.....	84
8.3. Startverkstadens klientresultat.....	86
9. Fem steg mot förändring - hustavla för planerare och genomförare på verkstäder ...	90
10. Källor	92
11. Författare	93

Förord

Syftet med den här publikationen är att förmedla information och väcka diskussion om hur verksamhet som inbegriper konst och uttryck kan vara till nytta på verkstäder. Hur kan dessa metoder gagna unga som är på drift och hjälpa dem framåt i livet?

Nätverket för konst- och kulturverkstäder inom föreningen Valtakunnallinen työpajahdistys (TPY) står bakom författandet av texterna. TPY arbetar för att vid sidan av den mera traditionella arbetsträningen och individuella träningen utveckla sådant handledningsinnehåll och sådana arbetsmetoder på verkstadsfältet som svarar mot de ungas nya behov.

I verkstadsföreningen Silta-Valmennusyhdistys startade i början av år 2005 med finansiering av RAY (Penningautomatföreningen) ett startverkstadsprojekt, vars huvudsakliga syfte var att utveckla en startträningstjänst som grundar sig på funktionell inlärning och intensiv närhandledning. Tjänsten var avsedd för unga som har hamnat i kläm och som har flera riskfaktorer för marginalisering och för vilka inga tillämpliga tjänster finns att erbjuda. I föreningen Silta-Valmennusyhdistys bestämde man sig för att genomföra startträningen med konst som metod och på så vis föddes Ilmaisstartti (Uttrycksstarten).

Innehållet i den här publikationen grundar sig i första hand på observationer, erfarenheter, undervisningsmetoder och inlärd kunskaper som under knappt fyra år har samlats ihop av de personer som har arbetat med projektet. Bland alla dessa erfarenheter är det två som höjer sig över alla andra: de goda erfarenheterna och resultaten av konst som redskap i handledning och svårigheterna att hitta finansiering och en legitim ställning för konsten som metod för tillräckligt långsiktigt handledningsarbete i grupp som en del av verkstädernas tjänster.

Publikationen har producerats som ett branschövergripande samarbete mellan författarna, där yrkesmänniskor inom olika delområden har skrivit sina egna avsnitt utgående från en gemensam plan.

I bokens första kapitel beskrivs Uttrycksstartens individuella och upplevda betydelse för de unga deltagarna. Materialet utgörs av respons som har samlats in från de unga. Det har ställts i relation till teoretisk kännedom om orsakerna till att träning med konst som metod kan fungera som stöd till utvecklingen av unga människors självförståelse, identitet och personlighet.

I det andra kapitlet beskrivs i korthet de förhållanden i samhället som ligger till grund för behovet av startträning för unga som en möjlighet att stödja deras tillväxt och utveckling. I det tredje kapitlet beskrivs startträningens pedagogiska referensram. Pedagogiska utgångspunkter för verkstadsverksamhet har överlag diskuterats relativt litet och startträning och inläring med hjälp av konst har diskuterats ännu mindre.

I kapitlen 4–7 beskrivs verksamhetsidé, verksamhetsmodeller och innehåll samt välbeprövade metoder i Silta-Valmennus startverkstad med uttrycksformer som arbetsredskap. Vi hoppas att beskrivningarna ska vara till hjälp för dem som planerar att grunda en startverkstad eller funderar på att utveckla redan befintlig träning.

Slutligen har vi sammanfattat de goda erfarenheterna till ett slags recept, med vars hjälp man hittar åtminstone en del av de goda ingredienser som behövs i startträning som utförs med hjälp av konst.

Ett varmt tack till alla som är verksamma inom Uttrycksstarten och delaktiga i arbetet med publikationen, jämte tacket från en ung verkstadsdeltagare:

*”Det finns en orsak till att en del unga har trillat ur samhällets ekorrhjul.
Med sådan här verksamhet går det att ge kraft till dem som har hamnat vid
sidan av eller gått vilse. Jag har själv sett när det händer.”*

Sampo Järvelä
verksamhetsledare

Startträning – kontroll över livet med gruppens och konstens hjälp

Startträning erbjuder en möjlighet för unga att lära sig om sig själva och livet, men verksamhetsformen passar dåligt in i nuvarande ramar för arbetskraftspolitik, utbildning och rehabilitering eller vård. Trots att det finns ett socialt behov av verksamhetsformen bland unga, förhåller man sig ofta skeptiskt till den vid såväl verkstäder som olika myndigheter.

Uttrycksstarten är en metod att genomföra startträning. Vem får och kan utöva konst? Alla varelser har rättighet till och behov av uttryckandets glädje. Men tyvärr stämplas vissa människor – av en eller annan orsak – som obegåvade. Vissa tror att konst är ett privilegium som endast är förunnat de ”begåvade”. Det är svårt att tro på glädjen och den verksamma kraften i konstnärligt utövande om man inte har upplevt den själv. Man kan tro att den bara är unnad några få utvalda.

”Det viktigaste var att jag lärde känna mig själv och andra, att jag återfick kreativiteten.”

(ung deltagare på Starttipaja 2008)

Socialpsykologen och forskaren, riksomfattande förespråkare av konst och sysselsättning, Jaana Venkula säger att konst fungerar som en bro till all slags mänsklig sysselsättning och verksamhet:

”Konstens överbyggande uppgift utkristalliseras ändå innerst inne i det att den förbindelse till världen som den skapar är funktionell. Därför inverkar utövande och upplevelse av konst på förmåga till både tänkande och görande. Människan förenas djupast till sig själv och till världen just genom aktivitet. Vad lär vi oss när vi ger oss hän till konsten? Vi lär oss naturligtvis att se, höra, röra på oss, men vi lär oss också universella färdigheter som behövs speciellt på andra områden än inom konst, men som ändå är svåra att lära sig någon annan stans (Venkula, 45).”

Konst och kreativitet uppfattas ändå inte alls alltid som människans naturliga egenskaper, som ger livsviktig näring till både kropp och själ. Till exempel startverkstadsverksamhet som utförs med hjälp av uttryckande och konst måste fortfarande försvara och förklara sin nödvändighet och plats i ett samhälle som värdesätter nytta, resultat och prestation. Kan sådant här ”konstnärligt pyssel” vara till nytta för någon?

En annan vanligt förekommande fördom har att göra med grupper och det konstnärliga skapande som sker i dem. I städer, kommuner och föreningar finns vissa beslutsfattande arbetstagare och experter, som arbetar med att hjälpa människor s.a.s. ”över bordet”, men som inte tror på grupper, gruppverksamhet eller konst i någon form. Vissa har den uppfattningen att ”dumhet koncentreras i grupp” (fi. ”joukossa tyhmyys tiivistyy”) och ”vad har nu konst med de här problemen att göra”, ”inte blir det ändå till någonting, den här klienten är ju inte konstnärlig på något sätt” eller ”hon klarar ju inte av att få fram ett ord i en diskussion, så hon klarar knappast av att prata framför en grupp...” och så vidare. Bakom fördomarna ligger helt klart bristande kunskaper. Dessa aktörer har inte informerats tillräckligt om den ändamålsenliga, funktionella och terapeutiska användningen av konst och uttryck, och de har inte själva erfarenhetsbaserad kunskap i ämnet.

Syftet med den här publikationen är att informera om på vilket sätt verkstäderna kan ha nytta av konstnärliga och uttryckande metoder i sin målinriktade verksamhet och hur metoderna kan utnyttjas för att stödja ungdomar på drift och hjälpa dem vidare i sina egna liv.

Konst, kreativitet och grupper kan användas väldigt systematiskt för att uppnå mål och produktivitet. En kreativ människa är produktiv och motiverad och bränner inte ut sig.

Uttrycksformer som prövas i konst och konstliknande verksamhet hjälper individen att närma sig sina egna livserfarenheter. Då växer möjligheterna till rationell användning av egna och gemensamma kraftresurser. Här är träning av vilka sinnesuttryck som helst till hjälp. (Bardy & Barkman, 2001)

I Finland kan man fortfarande inte värdesätta det väldiga psykosociala kapital, som ingår i skapande och social aktivitet som innefattar interaktiva element. Det är synd, eftersom där finns direkta och långvariga effekter på människans aktivitet, tänkande, kreativitet och fysiska och psykiska hälsa. I Finland äts för närvarande mycket depressionsmediciner och trots utmärkta Pisa-resultat går det inte alltid så bra i grundskolan, inte för alla elever.

För närvarande styrs det finländska samhället av konkurrensinriktad marknadsekonomi och dess värden. I verksamheten på Uttrycksstarten har man av ekonomiska orsaker varit tvungen att pröva nonstop-principen. Då har gruppdeltagare kommit

och gått vid olika tidpunkter. Det här har splittrat den gruppformade strukturen, och grupprocessen har inte kunnat utnyttjas optimalt till deltagarnas fördel.

Enligt konstforskaren Venkula kan konst, upplevelser och utövande av konst, förändra verklighetsuppfattningen. Varför skulle vi alltså inte satsa på en verksamhet som kan ha långtbärande egenskaper som kan vara till nytta för alla människor och under hela livet?

”Eftersom konsten, vilket vi snart märker, är den mest funktionella av människans verklighetsrelationer, utgör vår konstaktivitet en speciell möjlighet, eventuellt den naturligaste, att förändra verklighetsuppfattningen. Dess förändring från mekanisk till flödande är nödvändig, inte för konsten, inte för människan, utan för bevarandet av hela världen.”

(Venkula, 27)

I. Vad kände ungdomarna att de fick ut av startverkstaden?

”Jag vågar vara mera mig själv och lita på mina beslut.”

”Sådan här verksamhet ger en mening med livet för sådana unga som har känt att allt är meningslöst eller som på något sätt har kastat bort sitt liv.”

(ung på Starttipaja 2006)

Det huvudsakliga syftet med startträning är att den unga ska samla krafter och få ökad färdighet och beredskap i livshantering. Resultatet av verksamheten kan inte beskrivas enbart med siffror på ungdomarnas fortsatta placering. Utvärderingen av verksamheten bör främst fokusera på de effekter som ungdomarna själva upplever att träningsperioden har haft.

Startträning och speciellt verkstadsverksamhet som grundar sig på konstutövning måste ständigt argumentera för sin existensrättighet och beklagligt ofta med dålig framgång. Därför är en utveckling av utvärderingen, såväl metodiskt som ur synvinkeln för verkstädernas verksamhetsresurser och kunnande, en viktig och utmanande uppgift.

Under åren 2005–2008 har närmare 70 unga börjat på startträningen Ilmaisstartti (Uttrycksstarten), och resultaten av den enkät som har gjorts bland dem har varit viktigt material vid utvärdering och utveckling av verksamheten. Alla deltagarcitat i publikationen är kommentarer av unga deltagare på startverkstaden under de här åren.

I frågorna har man bett om fritt formulerade svar och bedömning av bland annat: Vad lärde du dig på Uttrycksstarten? Vilka positiva eller negativa saker har tiden på verkstaden fört med sig i ditt liv? Vad är det viktigaste som du har fått ut av gemensam sysselsättning? Har sysselsättningen haft betydelse för dina framtidsplaner? Hurdant var programinnehållet i verkstaden för din egen del? Behövs det sådan här verksamhet, och om den behövs, varför?

1.1. Bakgrunder till verkstadsvistelsen

”Av startverkstaden väntade jag mig att jag inte skulle vara så jävla rädd. Jag är inte rädd??? Och att det skulle finnas människor att prata med. Det fanns människor att prata med.”

Den typiska situationen för en ung vuxen som kommer till startverkstaden är genomgången grundskola, ett eller flera avbrott i fortsatta studier på olika stadier (t.ex. gymnasium eller yrkesskola), någon arbetspraktik eller arbetserfarenhet, som i de flesta fall har avbrutits.

”Jag fick ett stopp på att bara slappa och hänga på barer.”

”Nu vet jag att jag kan ha roligt utan sprit!”

”Jag har inte längre en känsla av att man borde vara full hela tiden. --- Innan jag började på startverkstaden gick fritiden åt till att vara full.”

Några har haft olika grader av problem med droger och/eller den mentala hälsan. Livet har blivit ett planlöst hängande eller en ond cirkel av sjukdomar och det är svårt att se vilket som kom först – de mentala problemen eller drogproblemen. Antalet unga i den här situationen verkar öka på verkstäderna. Depressionen behandlas med droger och blir bara värre av drogerna. När depressionen är diagnostiserad, sköts den ofta med både droger och mediciner – och den onda cirkeln är snart ett faktum. I värsta fall försvinner livslusten totalt och sjukpension börjar kännas som det enda alternativet...

”Sån här verksamhet behövs, ja för fan! Till exempel jag – ett socialfall med mentala problem och inget intresse för framtiden. Hur i helvete skulle jag ha kommit nästans utan verkstaden!? Och det finns många som jag. Jättemånga.”

Den största delen av verkstadsdeltagarna är emellertid vanliga unga arbetslösa innan de kommer till verkstaden. Livet med alla dess samhälleliga krav upplevs som kaotiskt, stressigt och prestationscentrerat, vännerna och hobbyerna intresserar mera än en eventuell arbets-, studie- eller praktikplats. De flesta berättar att de har känt att livet är meningslöst och att de är ”losers” i andras ögon. Den största delen av de unga har en väldigt negativ bild av sig själva och speciellt av framtiden.

Vissa unga som kommer till verkstaden är å andra sidan samhällsaktiva, ekologiskt medvetna ”världsförbättrarungdomar” som klarar sig på väldigt knappa utkomster. För dem är bilden av den unga, ambitiösa, djärva och framgångsrika vuxna, som framställs av media, helt tom och meningslös, en livlös myt. För dem är det ett medvetet val att vara en ”loser”. Det finns ett växande antal sådana här unga i vårt samhälle. Till all lycka. De försöker på sitt eget sätt påverka samhällets utveckling i en positiv riktning, mot mänskligare värden.

1.2. Vikten av att höra till en grupp

”Förändringen börjar från oss själva och startverkstaden är till hjälp... på många sätt.”

De flesta unga som hade deltagit i en startverkstad med uttryckande konst berättade att det väsentliga i verkstadsverksamheten var att göra saker tillsammans och arbeta i grupp. Många berättade att de drömde om ett liv med mera gemenskap och lugn, utan tvång, och mindes med längtan sin egen barndom, med gemensamma utflykter eller samvaro med en familj som fortfarande höll ihop.

En av startverkstadens uppgifter när det gäller gemenskap är att väcka minnen av gemenskap och gemensamma aktiviteter. De unga märkte att de behöver andra människor och aktiv gemenskap.

”Jag har blivit mera social när jag har haft att göra med andra människor.”

”Jag har lärt mig att ha tålamod när jag samarbetar med olika människor.”

”Det viktigaste för mig har varit att min självkänsla har förbättrats. Att fatta att man behöver människor runt sig - GRUPPARBETE!”

”Det viktigaste jag fick ut av startverkstaden var gruppverksamheten – genom den fick jag också bättre färdigheter i så kallad normaltidsverksamhet.”

En meningsfull gemenskap föds av gemensam aktivitet som känns betydelsefull. Människan behöver erfarenhet av att klara av att göra någonting nödvändigt och viktigt tillsammans med andra, att de andra accepterar henne och det hon gör, och att hon accepterar andra – trots att samvaron inte är så underbar alla gånger. Man lär sig av konflikter.

Genom att göra saker tillsammans lär man sig att se sig i spegeln: kunde jag göra annorlunda för att jag själv – och de andra – skulle må bättre? För unga människor är det egna humöret direkt beroende av hur de upplever sig bli sedda och hörda i gruppen. Identiteten utformas fortfarande starkt genom blickar från andra.

Under dessa tre år (2005–2008) har det i samtliga sex startgrupper funnits flera personer som har utsatts för skolmobbing. För en del har skolgången av just den orsaken varit närapå omöjlig – eller en väldig psykofysisk kraftansträngning.

”Jag har blivit bättre på att vara tillsammans med andra.”

”Jag lärde mig grupparbete.”

”Jag har fått värdefulla erfarenheter, för gruppverksamhet har varit viktig för mig i just det här livsskedet.”

”Att göra saker tillsammans, diskutera och fundera har hjälpt mig att få huvudet i skick.”

”Jag fick positiva erfarenheter av att lyckas, tillsammans med andra människor.”

”Jag har lärt mig att fungera i grupp och att acceptera människor sådana som de är. Jag har fått goda vänner, bra erfarenheter och självinsikt, m.m.”

”Jag förväntade mig utvecklande grupparbete, att få arbeta med mig själv i grupp. Jag fick det jag önskade mig, med bonus.”

I gruppverksamhet av det slag som startverkstaden leder är förtroende den kraft som får igång ”händelseenergin”. Utan förtroende är det onödigt att förvänta sig att något uppbyggligt, utvecklande eller förändringsfrämjande ska ske. Men när förtroende uppstår är allting möjligt.

Förtroende byggs upp genom att man accepterar olika människor, tankar, attityder och sätt att handla. Som redskap för att skapa förtroende fungerar bland annat olika upplevelsepedagogiska övningar, fysiska och humoristiska lagtävlingar, spel, lekar och – helt idiotsäkert – några dagars läger i det inledande skedet av verkstadsperioden. Från lägren återvänder man alltid till vardagen som förändrade människor med renade sinnen, trötta – men med ömsesidigt förtroende för varandra.

Förtroende kan byggas upp i nattens mörker, när man i skenet av ett stearinljus berättar historier för varandra och någon somnar, i fosterställning under en yllefilt på golvet, mitt i gruppen. Och han bärs i säng av de andra, mycket, mycket senare. För att bygga upp förtroende behövs trygghet. Av någon anledning – eller flera – verkar många verkstadsungdomar sakna erfarenhet av säkerhet, trygghet och lugn. Det är svårt att lugna ner sig, känna sig rofylld och trygg.

”Starten hjälper dem som är vilse!”

”Jag har fått mera mod att vara tillsammans med andra.”

”Startverkstaden fick mina tankar att klarna och gav självförtroende att genomföra saker.”

”Jag har fått litet bättre kurs på mitt liv, jag klarar mig bättre i grupp och har fått kompisar. Jag är inte längre lika inbunden.”

”Startverkstaden har egentligen varit den enda plats där jag har trivts och inte

känt mig så utanför.”

”... den här platsen är full av människor som har visat att alla inte är likadana som de som svek mitt förtroende.”

”Jag lärde mig att öppna munnen mera.”

”Jag har blivit modigare.”

”Nya kompisar, mod!”

”Det var bra att ’bli tvingad’ till grupparbete”

”Människorna på verkstaden är avslappnade och kommunikationen har från första början varit öppen. Det gör att det är lättare att kommunicera och vara sig själv.”

1.3. Självkänsla och att acceptera sig själv

”Det var härligt att förverkliga sig själv.”

”Jag har hittat en referensgrupp, fått självsäkerhet och fått uttrycka mig själv i en trygg miljö.”

Att arbeta i grupp gör också att en ung person, som har funderat över sina egna problem ensam eller tillsammans med olika experter, lättare kan se saker med andra ögon. Han eller hon får fritt och i lugn och ro genom att lyssna på andras berättelser komma till insikt om att det också finns andra människor som känner ångest, främlingskap, utanförskap eller något annat som avviker från det allmänna. Man lär sig om sig själv genom att spegla sig i andra människor.

Genom att dela med sig av erfarenheter och göra saker tillsammans i grupp lär man sig också en mänsklig egenskap som är sällsynt och utdöende i vårt samhälle, nämligen solidaritet. Genom att aktivt höra och lyssna på andra människors berättelser kan man också lära sig att lyssna till sig själv och sina egna erfarenheter och känslor.

”Jag lärde mig hur man lär sig. Alltså jag lärde mig att vara öppnare för de saker som kan hjälpa mig att själv bli en bättre, starkare och mera harmonisk människa.”

”Det var viktigt att arbeta i grupp och dela med sig av saker.”

”Jag har fått vänner i mitt liv, och otroliga erfarenheter och upplevelser.”

”Jag har hittat nya sidor hos mig själv och lärt känna mig själv bättre. Den här perioden har haft en väldigt positiv inverkan på mitt liv.”

”Jag lärde känna mig själv och började se världen ur ett vidare perspektiv. Jag har lärt mig medge att jag är så här, också med mina negativa sidor. Jag lärde mig att förstå mig själv bättre.”

”Jag ser såna drag i mig själv som jag inte tycker om. Jag trodde att jag var en pålitlig människa, men jag blev tvungen att se mig i spegeln och märkte att det inte går att lita på mig. Det var hemskt.”

”Det viktiga är att jag lär mig att vara ärlig – mot mig själv och andra – och att det som en människa gör inverkar på hela gruppen och på stämningen.”

Att levandegöra och dela med sig av sina egna berättelser – självupplevda eller påhittade – genom bild, ljud, rörelse eller musik, kan vara en viktig nyckel till självkänsla och självkänedom. Om man inte förstår sitt eget liv, hur skulle man då kunna förstå andra människors liv?

”Jag har lärt mig att ha en positiv attityd, tålmod, förståelse för mina egna problem och att orka. Det viktigaste har varit självvransakan; att hitta styrkor och svagheter och godkänna dem. Att hitta modet.”

Man måste våga komma underfund med så pass mycket om sitt eget liv, att man vet vad som leder till att man gör det man gör. Man vet och lär sig att man själv är ansvarig för vissa val, åtminstone i vuxen ålder. När man får ökat mod att uttrycka sig i gruppen, blir man även modigare i den egna vardagen, i hela livet. Det har en snöbollseffekt på all verksamhet runtomkring människan.

”Den positivaste saken är ändå att jag hittade självkänslan igen.”

”Jag lärde mig åtminstone att tro på mig själv, jag lärde mig att förverkliga mig själv konstnärligt också hemma.”

”Jag lärde mig mycket om mig själv och märkte att jag behöver något att göra, jag blir frustrerad av att gå hemma.”

”Verkstaden har gett mig tro på mig själv, jag har lärt mig att göra eftergifter i livet och jag har lärt mig om mig själv och om andra (om stenar, fåglar och träd).”

”Det här har gett mig väldigt mycket. Jag har fått göra sådant som jag tycker om och fundera på framtiden utan ständig press. Jag har hittat nya starka sidor och självförtroende.”

”Här har jag samtidigt blivit bättre på att vara tillsammans med andra.”

”Jag är positivare till mig själv och mina färdigheter.”

Kanske det i alla yrken vore nyttigt att granska sin egen livshistoria? Borde det inte ingå i studierna redan i grundskolan? Tänk om man på så vis i sitt arbete kunde uppnå högsta möjliga känsla av meningsfullhet, eller kvalitet och verklig produktivitet?

Vem är jag? Varifrån kommer jag? Och vart kan jag vara på väg? Genom att konkretisera sin egen livshistoria och livsfantasi är det möjligt att förstå – och lära sig att förlåta – sig själv och andra. Att frigöra sig själv och andra från skuld skapar rum för värme och en möjlighet att se sig själv och acceptera sig så som man är. Så här. Som jag. Så kan man lära sig att se också på andra och älska dem.

”Människor, särskilt unga, bör ha möjlighet att söka sig själva med hjälp av sådan här verksamhet.”

”Jag lärde mig att tro mera på mig själv. Jag är kanske positivare inställd till mig själv och mina färdigheter.”

”Jag lärde mig att uttrycka mig och blev säkrare.”

”Det var fint att få utnyttja sin kreativitet i användningen av olika tekniker. Samtidigt fick man genom arbetena granska sig själv, det gav självförtroende.”

”Genom uttryckande konst har jag lärt mig mycket om mig själv.”

”Jag har fått min psykiska hälsa/mitt liv i skick.”

”På startverkstaden fick jag klarhet i tankarna och självsäkerhet.”

”Jag har lärt mig att lita på mig själv och jag har fått erfarenhet av många olika saker.”

”Jag har lärt mig att uttrycka mina åsikter – självförtroendet har ökat.

”Jag har fått bättre krafter.”

”Jag kände att jag lyckades.”

”Jag lärde mig mina egna styrkor.”

”Jag lärde mig att tro mera på mig själv. Jag fick massor av erfarenheter.”

”Positiva saker: positiv attityd, tålmod, förståelse för mina egna problem och att orka.”

”Jag fick självförtroende och lärde mig hantera känslor.”

”Jag blev gladare och orkar med vardagliga saker.”

”Det viktigaste har varit att uttrycka sig, att bli modigare och få uppmuntrande kommentarer.”

1.4. Nya attityder och synvinklar

”Jag har hittat nya intressen och jag har blivit motiverad att försöka leva ett normalt liv. Och jag har börjat leva hälsosammare, jag mår myyyycket bättre.”

Människan behöver stimulans. Människan behöver kreativ stimulans och sådana utmaningar som gör att hon agerar, känner och tänker. Eller ännu bättre: tänker, känner och agerar – i den ordningen.

Ibland kan nya frågor, uppgifter eller nya synvinklar på olika frågor fungera som en uppfriskande vind och få hela människan att röra sig i en ny riktning mot förändring. 'Att begripa' och 'att fatta' – att gripa och fatta tag i något med händerna. Att gestalta världen med hjälp av sina händer, att röra sina händer – all denna verksamhet med händerna kan hjälpa människan att begripa många saker. Att hantera många saker.

”Doften av det nya landet är annorlunda, jorden under fötterna känns oemotståndligt bekant. En ny morgon, som att ta sina första steg i livet. Någonstans där solen har en speciellt varm nyans.” (ung deltagare på verkstaden 2008, utdrag ur en uppgift i kreativt skrivande på verkstaden)

En omtyckt uppgift som har gjorts på verkstaden går ut på att man för en timme går någonstans där man aldrig har varit förut, och gör någonting som man aldrig har gjort förut – och sedan rapporterar om det till de andra verkstadsdeltagarna. Den här uppgiften var nyckeln till förändringar i en ung kvinnas perspektiv. Man fick i grunden bestämma uppgiften helt självständigt. Den här unga kvinnan hade en medelsvår depression och var allmänt ointresserad av allt, hade livsångest, såg ingen i ögonen, trodde inte på någonting och stirrade konstant i marken under sin långa lugg. När hon fick uppgiften bestämde hon sig till vår överraskning för att under en timme gå omkring på stadens gator och se människor i ögonen. Hon blev så hänförd att hon glömde bort tiden och kom litet försenad och med tindrande ögon till nästa verkstadsträff. Hon berättade förtjust om hur härligt det var att titta människor i ögonen och få gensvar. I och med den här enkla uppgiften började den unga inåtvända kvinnan förändras till en charmfull, glad och nyfiken varelse.

”Jag började från noll, starten har gett mig nya tankar om livshantering och framtid.”

”Jag har också kommit underfund med vad jag vill arbeta med i framtiden.”

”Jag har blivit ambitiösare.”

”Jag stannar inte kvar på samma ställe.”

”Man säger att jag ser saker mera vidsynt och positivt nuförtiden. Jag har hittat nya intressanta saker i världen, och saker som jag har varit intresserad av men som har hamnat i skuggan.”

”Startverkstaden har gett nya idéer om studier.”

”Arbetslivet är nästa mål, jag klarar av att sköta arbetsuppgifter med rutin.”

1.5. Erfarenheter av att lyckas med hjälp av konst

”Jag har lärt mig keramik, datoranvändning, fotografering, videogrejor, medi-aintensiv verksamhet och yoga vid sidan av bildkonst och självanalys. Uttrycks-konst (teater och bildkonst) och social förmåga. Visar inte det här att jag har fått jävla bra, mäktiga, viktiga och fina erfarenheter?”

”Jag har börjat med nya hobbyer. Och jag tycker om det hela tiden.”

Genom människosläktets historia har konsten haft en samlande, avslappnande och förnyande betydelse. Alla medlemmar i samhället har deltagit i den konstnärliga produktionen i samband med olika ceremonier och ritualer, men också i de mest privata situationer när människor har omvandlat tankar och rörelser till språk i form av ljud, visuella former eller kroppsrörelser. Det har gett det formlösa en form, transformerat, klargjort och stärkt betydelser, ibland också framtidsvisioner.

”Verkstaden visade sig vara personlig och speciell, djup.”

”Ökad självsäkerhet. Har vuxit mentalt. Har lärt mig hålla ihop tankarna. Små och stora insikter om livet.”

Konstens innehåll, form och uppfattningar med anknytning till den har förändrats, men konstens existens och stora dragningskraft finns just i det att dess innersta väsen är djupt terapeutiskt. Av någon anledning betjänar detta synsätt inte det västerländska marknadsekonomisystemet och inte heller samhället. Det är som om beslutsfattarna vore rädda – på samma sätt som egenmäktiga beslutsfattare genom tiderna har varit

rädda – att om undersåtarna blir för medvetna så är det möjligt att kritiken mot dem i ledande ställning ökar.

”Under tiden på verkstaden har jag hittat sidor i mig själv som jag inte trodde fanns och jag har bättre lyckats gräva fram de drag som jag redan visste om att jag hade. Verkstaden har gett mig mod att utveckla mig själv och mycket nyttig lärdom, som hjälper mig i både skolan och arbetslivet.”

Om människor blir mera medvetna om sig själva och om meningen med det egna livet, börjar de förändras från oengagerade och utifrån styrbara objekt till individer med äkta självuttryck – och självständighet. Och människor som uttrycker sig självständigt använder inte längre så mycket konsumtionsvaror för att fylla sitt tomrum – de kan sluta med onödig konsumtion helt och hållet! ”Kontinuerlig tillväxt” kan förändras till växande medvetenhet. Också när det gäller klimatförändringen finns det en naturlig lösning ... konsumtionsfrihet. Imagine. Sådana här saker funderade vi också över tillsammans på startverkstaden. Hur skulle en bättre värld se ut, som vi skulle skapa tillsammans?

”Jag har lärt mig att fungera i grupp, att lyssna på andra bättre. För min mentala utveckling har det också varit viktigt att jag har fått lära mig meditation och qigong. Keramik har blivit en ny och intressant hobby.”

”Förutom normrutiner och att vara tillsammans med människor har jag lärt mig att koncentrera mig på självuttryck och konst som avstressande fritidssysselsättning.”

1.6. Stöd från en vuxen - likvärdig i gruppen och inför handledarna

”Det finns egentligen inget att klaga på när det gäller nivån på handledningen. Ledarna är alla personligheter, alltså de har jävliga drag, men i huvudsak har de lärt, uppmuntrat och hjälpt till också i personliga saker, men inte på ett läraraktigt sätt, utan de har varit närvarande på sina egna personliga sätt och det gör att det känns vettigare att vara på verkstaden.”

Verkstadshandledare kan knappast på någon annan arbetsplats uppleva så mycket som på sådana verkstäder som startverkstaden, där det är ”obligatoriskt” att lära sig att vara sig själv med brister och allt. Man måste vara en del av gruppen, i den situation där man för tillfället befinner sig. Spektrumet av känslor är obegränsat.

Någon klok person har sagt att en känsla är ögonblicket då vi ändrar vårt tänkande. En känsla växer fram i människan redan när hon riskerar att ändra sitt tänkande, riskerar att växa eller förminska som människa, med eller mot sin vilja. Då händer det verkligen någonting. Handledarna på startverkstaden blir delaktiga i många sådana ögonblick där en känsla växer fram, när deras tänkande leds framåt. Start-

verkstaden är en stor uppfostrare, åt båda hållen. Åt många håll. Att lära sig, lära ut och handleda är alltid interaktiv verksamhet. Om du inte är redo att kasta dig in i den interaktionen med hull och hår, kan du glömma det här arbetet. Eller så glömmet arbetet dig.

”Det som var bra med handledarna var att de godkände kreativitet i alla former.”

”Handledarna gav mera än de själva vet om. De handledde i konstens avgrunder. Och de lät en vara sig själv.”

”Ledarna var inte alls så som jag hade föreställt mig, jag kände att jag var en människa, inte en elev.”

”Härliga människor och jag önskar att de kunde finnas en längre tid i mitt liv och påverka.”

”Ledarna är toppen personer på sina egna unika sätt, alla är på helt rätt plats. Nivån på handledningen får också godkänt.”

Verkstadshandledaren måste ha mod att vara fullkomligt närvarande med sin egen person i allt som händer. Att fly förorsakar en avvisande reaktion och förtroende uppstår inte – och inte heller resultat.

”Bevara gruppformen!”

De unga på startverkstaden ger också kritik till handledarna och verksamheten. De upplevde att de som kom med i gruppen (betalande klienter = unga) mitt under perioden (av ekonomiska orsaker) och de som slutade mitt under perioden inverkade splittrande på gruppen och verksamheten. Nonstop-verksamhet var inte uppskattad. Nästan alla som gav respons önskade att gruppen på startverkstaden från början till slut skulle vara en koncentrerad, till och med ”stängd” grupp – alltså att alla i gruppen skulle börja och sluta samtidigt. Dessutom – också av ekonomiska orsaker – var ledarna tvungna att hålla på med många andra aktiviteter i organisationen. Det här medförde ett visst mått av oro och utmaningar under den sex timmar långa dagsverksamheten. Den största kritiken riktades emellertid mot verkstadsperiodens längd. Till och med de som tillbringade ett halvt år på verkstaden tyckte att det var för kort tid och de hade önskat att de fick fortsätta längre på startverkstaden. Ungdomarna önskade också mera gammaldags ”pli” och förmaningar, främst gällande förseningar och frånvaro.

”Bättre pli.”

”Det negativa var att verkstadstiden var så kort. Jävla kort!”

”Om man hade mera tid kunde man bättre fördjupa sig i olika områden, för nu hann vi bara skrapa litet på ytan.”

”Det kändes svårt när gruppen splittrades (olika långa avtal, att nonstop-klienter kom med i gruppen)”.

”Hårdare tag mot frånvaro i det skedet när verksamheten kom igång”. Något sanktionssystem i relation till de betalande instanserna. I vissa situationer borde disciplinen återställas.”

”Bort med slappheten. Intensivare takt. Jag menar inte att man ska stressa men att man ska hålla ungdomarna aktiva. Jag har ingen aning om hur man får unga att röra sig ur fläcken. Om jag visste det skulle jag inte själv vara så apatisk...”

1.7. Vardags- och livshantering

”Det viktigaste jag har lärt mig på starten är livshantering.”

På startverkstaden har det under årens lopp berättats många historier om hur de unga som har kommit till verkstaden har börjat må bättre på flera sätt. Mentala problem, drogproblem och sociala problem har minskat och ibland till och med försvunnit helt. Livet har fått en ny och djupare mening.

”Hela perioden på verkstaden var positiv: livsrytmen och därigenom alkoholvanorna förändrades från supande till civiliserat smuttande då och då, sällan.”

”Jag har hittat nya föremål för min passion och klarat av att koncentrera mig på det jag gör (vilket tidigare var svårt). Jag har också hittat en bra rytm. Jag kommer gärna till verkstaden på morgnarna.”

”Det är bra att vakna tidigt. Det blir inte så mycket öldrickande inne i veckorna. Bra saker...”

”Huvudet hålls i skick och det är bråttom.”

”Jag har lärt mig rätt mycket om mig själv, jag har haft vårstädning i huvudet.”

Konstforskare pratar ibland om hur konstutövning ofta berör utvecklingsmässigt tidiga erfarenheter. Ordets, rörelsens och musikens gåtfulla, välgörande effekt kan ha anknytning till mammans sätt att sköta sitt barn, sjunga för det, hålla det i famnen och vaggas. Det handlar om tidiga rytmer och klanger, som aktiveras vid behov.

På startverkstaden har många berörings- och massageövningar gjorts. Det är viktigt att lära sig beröring, att göra en annan människa väl, utan krav. Alla människor har en längtan efter en famn – hos många verkstadsungdomar kan längtan vara ganska stor – oberoende av habitus. Beröringsövningar resulterar nästan alltid i kraftiga, stimulerande och trösterika erfarenheter och minnen. Människor blir känsliga och återgår till att vara små och behövande barn. ”Stoneface” smälter och istället visar sig ett öppet ansikte. Beröringens effekt är positiv och stimulerande.

”Startträningen blev inte bara en typisk sysselsättning, utan man vågade gå under ytan, till exempel hantera sina egna känslor.”

”Jag har lärt mig något av andningsövningarna och jag kan slappna av hemma.”

”Jag fortsätter (efter verkstaden) med ett lugnare liv, eftersom det har visat sig fungera.”

”Jag tar inte längre så stor stress, jag kan se mig själv också ”från andra sidan av bordet”, jag har lyckats tänka på olika saker på ett enklare sätt.”

”Mina tankar har klarnat avsevärt.”

”Den här verksamheten behövs! Här försvinner depressioner och huvudvärk!”

Av erfarenheterna bland de unga deltagarna på startverkstaden kan man dra slutsatsen att sådan kreativ verksamhet som bedrivs på verkstaden ökar vardagsfärdigheter och livshantering.

”Jag lärde mig att vara positivt inställd till andra människor och till arbete.”

”Jag lärde mig att ta hänsyn till andra människor.”

”Jag lyckas bättre uträtta olika ärenden när jag har normal dygnsrytm. Jag har också blivit mera kreativ i min vardag. Jag är på många sätt mera balanserad.”

”Sömnrytmen har blivit normal, jag blir inte irriterad lika ofta, jag har fått regelbundenhet i livet och något vettigt att göra.”

”Jag har inte lust att dricka lika mycket längre, jag vaknar ungefär i tid och har fått en regelbunden rytm i livet.”

”Livet är under kontroll så länge jag följer de självanalysetoder som jag har lärt mig på verkstaden, och har roligt med andra människor.”

”Jag fick en jämn dygnsrytm och lärde mig vara med andra människor.”

”Nu kan jag låta bli att delta i onödigheter.”

”Det går åt mindre öl. Det har funnits människor att prata med. Saker och ting kunde vara värre.”

”Jag försöker låta bli att fästa mig för mycket vid olika små problem.”

Forskaren Jaana Venkula har observerat att konstupplevelser och konstutövande stärker människans förmåga att göra val, vilket är en av de egenskaper som behöver utvecklas hos unga i startverkstadens målgrupp. Med målinriktad aktivitet inom uttryck och konst uppnås nya nivåer av livshantering, där förmågan att göra val har en nyckelposition.

”När man funderar kring etiska frågor förstärks individens förmåga att göra val, vilket är viktigare ju mera mångfaldigt informationsflöde vi lever i. Förmågan att göra val, ansvar och frihet är beroende av varandra. Om vi inte kan eller får välja, känner vi oss inte fria. Om vi inte är fria, kan vi inte bära ansvar. Att stärka förmågan att göra val är det etiska delsystemets viktigaste uppgift i informations-sammanhang (Venkula, 33).”

1.8. Att stanna upp och vara närvarande

”I startverkstaden får man reda ut sina tankar i lugn och ro, utan att pressas av arbete, studier, eller det ena och det andra.”

I vårt samhälle, med dess typiska snabba rytm, rikliga informationsflöde och frestelser till passiv konsumtion, glöms människans möjlighet att stanna upp i sin egen inre värld bort. Det är som om vi vore rädda för att stanna upp och möta oss själva i tystnad. Det här märks först när till exempel psykisk press, sömnlöshet och ett fortsatt stresstillstånd gör att kroppen och själen reagerar: lyssna!

Kreativ avslappnande sysselsättning som ger utlopp för ångest kan erbjuda en betydelsefull möjlighet att stimulera de olika sidorna i individens egen erfarenhetsvärld, som han eller hon har hunnit bli främmande för. Det egna jaget kan åter upplevas som levande och verkligt, när man vågar stilla sig och stanna upp vid det egna jaget och dess gömda behov och sorger. Det är inte nödvändigtvis alltid en behaglig upplevelse, utan kan medföra smärta, skam och skuld känslor, men också sådana känslor är tillåtna. Kreativt skapande och närvaro lär att även det här är en del av mig, här är jag, med ljus och skugga. Att känna känslor och ge utlopp för dem genom verksamhet frigör energi och gör det möjligt att få en levande kontakt med sig själv och omgivningen – och därigenom mening i sitt liv.

”När jag ser på det i efterhand märker jag att jag lärde mig väldigt mycket

på startverkstaden. Jag lärde mig mycket om mig själv genom alla olika små uppgifter. Tidigare hade jag aldrig stannat upp och funderat ordentligt på mig själv och mitt liv. Att göra det var till stor hjälp!”

”Jag har fått tid att göra sådant som jag tycker om och fundera på framtiden utan ständigt press.”

”En bra sak har varit att det inte har varit bråttom.”

”Det finns alltid alternativ. Jag kan inte förklara det, men det är någon soppa i huvudet som puttrar, som började puttra på startverkstaden.”

”Från och med nu försöker jag använda min tid bättre, till att lära mig de saker som jag vill lära mig.”

1.9. Det är aldrig för sent

Att hänge sig åt lek hjälper människan att ta sig själv på mindre allvar och ger mera välgång än man kunde tro. En skapande och uttryckande verksamhet kan kännas som en lek, där människans mentala och fysiska kapacitet kan dras till sitt yttersta. Till exempel på teatern kan man fritt stimulera de sidor som traditionellt har hört till barns lekar – och de börjar också vara en utdöende naturresurs: påhittighet, fantasi, djup insikt, glädje, (svart) humor, rörelse, gemensam (miss-) förståelse, kollektiv intrig och samhörighet.

Teater, lek och performance är sätt – och helt riktiga sätt – att skapa en relation till den omgivande verkligheten. Varje skapande människa kan vara ett kommunicerande konstverk.

”Den här verksamheten behövs. Motiveringar, hm. Nå, jag för min del skulle säkert inte gå omkring på gatorna här hemma, utan jag skulle nog vara intagen någonstans...?!”

Genom verksamheten på startverkstaden hittade många unga tillbaka till ett irrationellt, hängivet och barnligt görande. Genom hängivet görande kan man minnas och bli medveten om sin kropp på nytt och därigenom också om andra människors kroppar. Och man kan börja inse att den viktigaste hjärnan finns i hela kroppen, som en värdefull bank för all minnes- och förändringskraft – och mycket kunnigare än det tankefyllda och kontrollsträvande huvudet.

Kroppsmminnet aktiveras genom fysiskt helhetsbetonat, lyssnande och utforskande görande. Till exempel efter övningar i rörelsemeditation, när människorna ligger avslappnade på golvet, kan djup kunskap och känsla börja urladdas från kropparna.

Det är bortglömda minnen, som bör komma fram för att utvecklingen ska kunna fortsätta och insikter ska kunna nås. Människokroppen är en ständigt föränderlig process, som det är omöjligt att studera tillräckligt under ett människoliv.

Att hänge sig åt lek och skapande, irrationalitet, fantasi, inre stillhet och kroppsminne – alla dessa tillsammans – lär oss enormt mycket om de kraftresurser som finns dolda inuti människan. Kreativitet, fantasi och inre stillhet är den mänskliga potentialens frukter, som bara väntar på att bli plockade.

Enligt ett holistiskt synsätt är människans livsuppgift att ta i bruk hela sin potential, ända in i minsta detalj. På så vis kan människan läka sig själv – och förändra hela sitt liv om hon önskar. Så uppkommer hopp och ljus inför framtiden.

”Görande hjälper på så vis att livet inte längre känns borttappat.”

”Att utöva konst upprätthåller den mentala hälsan och förbättrar livskvaliteten.”

”Startverkstaden har gett färgrikt innehåll i mitt liv, vägkost för framtiden och mentala grejor.”

”Jag sku säkert vara helt vilse i mitt liv om jag int sku ha kommit hit, Jag kommer att längta tillbaka till verkstaden och till alla människor här.”

”Det viktigaste jag fick på startverkstaden var hopp.”

I verksamheten på startverkstaden stöter man allt oftare på unga som har haft allvarliga problem med den mentala hälsan, depression, självdestruktivitet, personlighets- och ätstörningar och/eller psykosor. Den överlägset vanligaste diagnosen är depression och dess olika former.

Bland dem som kommer till verkstaden finns unga människor som inte längre tror på någonting, som inte är intresserade av någonting och som inte ser någon mening med någonting. Den känslan är verklighet för dem.

Enligt forskare Jaana Venkula uppvisar dagens människor symtom, eftersom de försöker organisera det okända, lära sig förstå sig själva och sina egna liv. I det här skedet är de inte nödvändigtvis längre materiellt produktiva, utan snarare i en inre, skapande process:

”Att organisera det okända och skapa nytt börjar från en känsla av ångest. Människan är alltid fånge i det problem, som hon försöker lösa! När man förstår lider man inte! --- Den skapande processen går nämligen i praktiken från kaos till ordning och från emotionell ångest till glädje. Den inledande ångesten vittnar om att man står inför en viktig fråga. ---...--- Den ångest som nuförtiden behandlas med terapi är alltså inte någon sjukdom, utan endast ett tecken på

att människan är en människa, som löser problem, en kreativ levande varelse. Det är människans uppgift att vara kreativ, med andra ord att svara på frågor och därigenom försöka organisera sitt sinne för att förstå de händelser som livet för med sig. (Venkula, 85-86.).”

För ungdomar med ångest är verksamhet i stil med startverkstaden mera än viktig. Det finländska samhället ställs inför en stor utmaning när det ska svara på det avlägsna rop som hörs – eller i värsta fall inte längre hörs – eller har försvagats till en viskning. Om det inte längre går att finna glädje, hopp, vilja och livskraft i det här livet, vad finns det då längre för någon här att göra?

”I den perfekta världen skulle sådan här verksamhet inte behövas. Men nu är situationen den att det är en skriande brist på sådan här verksamhet.”

”Verkstaden har inverkat sanslöst positivt på livet, jag har fått mera kraft att fungera, vakna och börja förstå mina egna möjligheter.”

”Startverksamheten behövs absolut. Redskapen och ämnesområdena är sådana som man inte i vanliga fall får möjlighet att pröva i skolor. För mig personligen har det här varit en jätteviktig sak, att jag i fortsättningen kan tänka att jag själv också skulle kunna göra något sådant här...”

”Också min ståndpunkt har förändrats. När jag slutade gymnasiet kändes det som att hela livet var förstört och att jag inte klarar av någonting. Men nu förstår jag att det var mitt bästa beslut.”

”Det har kommit fram alla möjliga alternativ och idéer. Mest till hobbyer.”

”Jag fick en vidare synvinkel på yrkesvalet.”

”Verkstaden ger dig precis så mycket som du ger av dig själv till verkstaden.”

Förmåga att göra val ingår i existentiellt tänkande. Genom att granska och reflektera över sitt eget uttryck kan man lättare förstå sin relation till sig själv, sin omgivning och sitt liv. Orsaken till stress och missbelåtenhet är ofta brist på mening i livet. Att hitta en mening och skapa ny klarhet i nuet ger kraft och mod.

”Människan behöver andra människor för att lära sig förstå sig själv. Verkstadsverksamhetens karaktär, grupp och ledare är en idealisk omgivning för att hjälpa människan i det här, som leder till ett stabilare liv. Få om några klarar av att ens börja ”stabilisera sitt liv” ensamma.”

Uttryckande, konstnärlig och fantasistimulerande verksamhet på startverkstaden har för många unga fungerat som en konkret skola och språngbräda till den för mänsk-

ligheten universala upplevelsen av att konst, kreativitet och gemensam verksamhet kan ha en läkande kraft. En kraft som kan hjälpa individen att hitta mening med livet och sin egen väg – och vidare hur långt som helst.

Forskare Jaana Venkula hävdar i sitt verk *Taiteen vältämättömyydestä* (konstens nödvändighet) att konsten har väldigt viktigt inflytande på människans liv. Här följer en uppräknig av några av de effekter som konsten har, vilka Venkula i egenskap av forskare anser vara väsentliga:

- » konsten stärker funktionsförmågan
- » konst innefattar att både beskriva världen och påverka den
- » konst främjar kvaliteten på det sociala livet
- » konst gör världen mera human och varm, den får oss att uppleva världen som vårt hem, hjälper oss mot ett mera solidariskt liv
- » genom konsten får vi en starkare känsla av att finnas till
- » konsten hjälper oss att förändra invanda mönster
- » konsten utvecklar uppmärksamhet, koncentrationsförmåga och tålmod
- » konsten förebygger ångestfyllda upplevelser av att vara splittrad – konsten stärker den mentala hälsan
- » konsten utvecklar förmågan att känna sig tillfreds
- » konsten stärker vår förmåga att uppleva helighet, upphöjdhet och tröst
- » konsten lär förmågan att vila
- » konsten lär oss om hur djupsinnigt en människa kan förmedla någonting till en annan människa

Jaana Venkulas teser överensstämmer med responsen från de unga som har deltagit i startverkstaden. Om vi vill se en ljusnande framtid, bör konstens skapande, andliga och icke tävlingsinriktade värden återfå sitt värde i vår tids samhälle.

Konsten och utövandet av konst hör till alla människors rättigheter. Det är ett inbyggt och naturligt behov i människan på hennes väg mot att finna harmoni.

”Jag hittade min plats och för tillfället kan jag säga att jag är verkligt lycklig.”

”Jag tänkte här en dag att undrar var jag skulle vara utan startverkstaden ... långt nere på botten, tror jag. För mig var startverkstaden en vändpunkt.”

”Det finns många sådana som jag och den här verksamheten hjälper människor att ta tag i sitt eget liv!”

”Förändringen börjar från oss själva och startverkstaden är till hjälp... på många sätt.”

Och till slut några ord från en ung person som har flugit ur startverkstadens bo:

”... och sen då tiden på verkstaden är över så längtar man tillbaka och tänker att man inte alltid borde ha försovit sig, utan man borde ha varit mera på plats i tid.”

2. Ur samhällets synvinkel

Den centrala frågan är om vi ska utveckla och erbjuda verkstads- och andra rehabiliterings- och handledningstjänster genom att lyssna till de ungas situation och behov, eller om vi ska fortsätta enligt den gamla och systemcentrerade modellen, med inställningen att om det inte duger så får de skylla sig själva.

2.1. Varifrån kommer de unga som hamnar utanför och hurdana är de – har vi råd att lämna dem utanför?

Huvudströmningarna i den offentliga diskussionen om unga människors utanförskap och marginalisering har varit färgade av tanken att de ungas problem att finna sin plats i samhället i första hand är individuella och i andra hand samhälleliga. Vidare har man sagt att det går bra för den största delen och att illamående bland unga är ett marginellt problem. Det här synsättet har i och för sig kompletterats med att man hänvisar till lågkonjunkturen på 90-talet och de efterföljande samhälleliga orsakerna till marginalisering och illamående bland unga.

Ur synvinkeln för vardagligt handledningsarbete är det lätt att i de ungas tänke- och förhållningssätt känna igen de samhälleliga förändringar som sociologerna sammanfattar som det postmoderna samhället, informationsamhället, risksamhället eller paniksamhället.

I paniksamhället har traditionen ersatts av ett personligt projekt som går ut på att lyckas. Det egna livet handlar inte längre om samarbete och det gemensamma goda, utan i allt högre grad om egen vinning. Nyttighet har blivit ett mått på människans värde och det grundläggande värdet i samhället har blivit säkerhet, med vilken man tvångsmässigt försöker minska den osäkerhet och otrygghet som människorna känner.

Myndigheterna försöker korrigera isolering, ensamhet, hjälplöshet och marginalisering med mera genom att genomdriva projekt vars syfte är social integration och empowerment.

Mera konkret kan effekterna av den samhälleliga förändringen och utmaningarna på nivån för ungas tänkande, känslor och aktivitet sammanfattas i de synvinklar som presenteras här nedanför.

Arbetet är inte längre arbete i traditionell mening, utan en verksamhet, action, vars uppgift är att i första hand tjäna personliga preferenser och mål och som enligt många unga måste ge mycket pengar snabbt. Å andra sidan har arbetet förändrats till ett hektiskt online-arbete, som ställer höga kompetenskrav på allmänna arbetslivserfarenheter, yrkesskicklighet, samarbetsförmåga, tidsanvändning och planmässighet. Också uppfattningen om tid har förändrats, från en lineär tidsuppfattning som grundar sig på bland annat en klar dygnsrytm, till verksamhet dygnet runt. Uttrycket 24/7 beskriver väl den förändrade tidsuppfattningen. I praktiken märks det här på att de unga som kommer till verkstaden väldigt ofta har en virrig dygns- och veckorytm.

Ur synvinkeln för sociala bindningar var samhället tidigare abstrakt och personliga relationer skapade kontinuitet och trygghet i livet. Nu är samhället fortfarande abstrakt, och enligt många unga absurt, där personliga relationer grundar sig på differentierade situationer, roller och distansförhållanden som upprätthålls via nätet. Individualisering skapar otrygghet, brist på solidaritet och strävan efter egen vinning.

Pengar är inte längre konkreta, utan abstrakta pengar, som kommer någonstans ifrån och far vidare någonstans. Hos många unga syns det här i praktiken som förlorad kreditvärdighet och stora svårigheter att anpassa utgifterna efter inkomsterna, med bland annat förlorad bostad på grund av obetalda hyror som följd.

Sådana personliga risker som livet innefattar – till exempel frågor som har att göra med utkomst, hälsa, att få en arbets- eller studieplats och uppnå trygghet – har i allt större utsträckning blivit vars och ens ensak.

I brytningstiden för samhällets värdegrund har också de ungas möjligheter att bygga upp en egen identitet, livsstil och livshantering minskat. Strävan efter jämlikhet och det gemensamma goda har ersatts med strävan efter frihet, effektivitet och egen vinning.

Ur de ungas synvinkel förutsätter samhällets kultur och värderingar helt andra färdigheter gällande livshantering, val, självständigt tänkande, utvärdering av egna handlingar och skapande av jagbild än för tjugo år sedan.

I utbildnings- och arbetspolitiska diskussioner gällande unga har man enligt rådande tidsanda betonat bland annat ett snabbt karriärval, en snabb övergång till arbetslivet och för handledningstjänsternas del en snabb genomströmning, yrkesmässig orientering och resultatrik placering i arbete eller utbildning. Huvudargumentet har varit att utöka arbetskraften och höja sysselsättningsgraden. Om en ung person inte förmår eller vill uppfylla dessa specialvillkor som ställs av samhället, stämplas

han eller hon som marginaliserad eller loser och i värsta fall tar man till tvång och sanktioner bland annat i form av sänkt utkomststöd. Samtidigt stöder man att en spiral av upprepade misslyckanden uppkommer och fördjupas.

Kärnfrågan är om man ska utveckla och erbjuda verkstads- och andra rehabiliterings- och handledningstjänster utgående från de ungas situation och behov eller enligt gammal systemcentrerad modell med inställningen att om det inte duger så får de skylla sig själva.

2.2. Antalet unga som hamnat utanför

Det är viktigt att inse det faktum att väldigt få unga själva medvetet väljer utanförskap och att problemet med utanförskap är samhällets problem, som bör lösas med hjälp av positiva åtgärder som främjar de ungas växande och utveckling.

Antalet unga personer som befinner sig i en problematisk livssituation och har hamnat utanför har ökat. Orsakerna till utvecklingen är många och de sammanhänger genom förändringarna i samhället med de ungas uppväxtförhållanden, en ökning av olika sociala riskfaktorer, otillräckligt barnskydd och socialarbete, underskott på tjänster i kommunernas ungdomsförvaltning, anhopning av drogbruk hos riskgrupper bland unga, förändringar i verksamhet inom fostrings- och utbildningssystem och förändrad arbetsmarknad.

Ur synvinkeln för utbildningssystemet och arbetsmarknaden kommer unga personer som för en längre period hamnar utanför arbetsliv och utbildning från fyra olika håll:

- »» avslutad grundskola
- »» avslutade gymnasiestudier
- »» avslutad utbildning på andra stadiet
- »» avbrott i studier vid de tre ovan nämnda studieplatserna

Det totala antalet unga som är utanför samhällets system har enligt olika källor uppskattats till cirka 96 000–50 000. Eftersom antalet 20-åringar idag uppgår till cirka 60 000 personer, kan man i ljuset av denna statistik dra slutsatsen att antalet unga som befinner sig utanför är ungefär av samma storlek som en åldersklass.

Utgående från statistik över ungdomar som är utanför kan man sammanfattningsvis konstatera att en dryg tredjedel av dem har avbrutit yrkesutbildning, en knapp tredjedel har slutfört en yrkesutbildning men är långvarigt eller upprepade gånger arbetslösa och en knapp tredjedel har hamnat utanför utbildning och arbetsliv efter grundskolan.

De olika statistikuppgifter över ungdomar med avbrutna studier, utan yrkesutbildning eller arbete, unga som ansöker om utkomststöd eller unga som är klienter vid

barnskyddsväsendet, beskriver snarare myndighetsverksamheten och dess inriktning än antalet unga som har hamnat utanför och mår dåligt. Deras mängdmässiga utveckling beskrivs mera träffande av de ungas egna erfarenheter.

En allmänt accepterad mätare på de ungas dåliga mående anses ändå vara utvecklingen av klientantalet vid så kallade tyngre specialtjänster, som placering utanför hemmet av barnskyddet, överflyttning till specialundervisning och antalet klienter inom barn- och ungdomspsykiatri. Antalet barn och unga som omfattas av dessa tjänster har mångdubblats sedan början av 1990-talet och den här utvecklingen märks tydligt även på verkstäderna, där ett större antal unga än tidigare befinner sig i en mera utmanande situation.

En av de gemensamma nämnarna för dessa unga människor verkar vara att de har utsatts för mobbning, vilket i sin tur ofta är förknippat med flera andra riskfaktorer i den ungas livssituation och bakgrund. Trots offentlig diskussion och många åtgärder verkar det enligt Stakes enkät om skolhälsa som att antalet pojkar och flickor som mobbas i skolorna fortsättningsvis ökar.

År 2007 utsattes närmare tio procent av pojkarna och närmare sex procent av flickorna för mobbning minst en gång i veckan. (Nuorten elinolat – vuosikirja 2008)

En ny riskfaktor för att hamna utanför utbildning och arbete håller på att uppkomma i och med att unga som inte fortsätter sina studier samma år som de går ut grundskolan eller gymnasiet ökar i antal. År 2006 var antalet närmare 4 500, vilket utgjorde en ökning med närmare 1 500 jämfört med året innan. En del av dessa unga började visserligen i olika förberedande utbildningar, men det antalet finns inte i statistikuppgifterna. Det ökade antalet sökande till yrkesutbildningar och det minskade antalet som fortsätter till gymnasiet har märkbart höjt tröskeln till yrkesutbildning, trots att det i hela landet beräknas finnas i det närmaste tillräckligt många nya studieplatser.

Antalet unga som avbryter sin yrkesutbildning har under de senaste åren ökat en aning. Också i Tammerfors år 2007 ökade antalet personer som avbröt en utbildning på andra stadiet med cirka tio procentenheter. År 2007 var antalet avbrutna studier cirka 550 och av dem var cirka 60 procent så kallade negativa avbrott, vilket betyder att den unga inte sökte till någon annan utbildning.

Av dem som år 2006 utexaminerades från yrkesläroanstalter blev cirka 20 procent arbetslösa efter sin examen.

Efter lågkonjunkturen hölls ungdomsarbetslösheten länge på en hög nivå jämfört med den allmänna arbetslösheten. På verkstäderna märks det här som en ökad andel av unga personer som är 25 år och inte har någon arbetserfarenhet överhuvudtaget.

Trots att arbetslösheten bland unga har minskat klart sedan år 2005 är arbetslöshetsrisken för unga fortfarande ungefär dubbelt större än för vuxna.

Antalet långtidsarbetslösa personer under 25 år är rätt litet i arbetslöshetsstatistiken, i hela landet under 500 personer. Det är sannolikt att en del av de långvarigt eller upprepat arbetslösa personerna som är under 25 år vid förlängd arbetslöshet har överförts till statistiken för långtidsarbetslösa personer över 25 år och en del har överförts utanför arbetsmarknaden, som klienter inom socialväsendet. Också den här gruppen är lätt att känna igen bland verkstädernas klienter.

Det här antagandet stöds av att antalet unga personer under 24 år som får långvarigt utkomststöd har hållits på en hög nivå under hela 2000-talet. I början av 1990-talet var antalet personer i åldrarna 18–24 år som fick långvarigt utkomststöd under 5 000, men under hela 2000-talet har antalet varit över 10 000. Också från den här gruppen överförs en del direkt som utkomststödsklienter i åldersgruppen över 24 år. Till exempel i Tammerfors har antalet personer i åldrarna 25–32 år som får långvarigt utkomststöd hållit sig runt 2 000 klienter under de senaste åren.

Genom att granska olika statistikuppgifter kan man komma fram till olika antal när det gäller unga som riskerar utslagning och marginalisering. Det verkar emellertid vara klart att antalet unga med flera riskfaktorer för marginalisering är större än tidigare och att en del av dem avlägsnas från statistikuppgifter över personer under 25 år i och med ökad ålder.

Det är viktigt att diskutera och specificera också det som går att observera utgående från statistik över unga. Men det är mycket viktigare att diskutera marginaliseringen av unga och deras ställning på utbildnings- och arbetsmarknaden och konkreta åtgärder för att stödja dem i relation till de samhälls-, utbildnings- och arbetskraftspolitiska mål som statsmyndigheten har ställt och som bland annat ingår i regeringsprogrammet för Vanhanens andra regering och i tidigare regeringars program.

Enligt den samhälls- och utbildningsgaranti för unga som ingick i Vanhanens första regerings politikprogram för sysselsättning av unga som trädde i kraft i början av år 2005 erbjuds alla unga utbildnings-, arbetspraktik- eller verkstadsåtgärder efter tre månaders arbetslöshet. Målet med utbildningsgarantin var att år 2008 skulle minst 96 procent av de som hade avslutat grundutbildning samma år börja i gymnasium, på yrkesutbildning eller i påbyggnadsundervisning efter den grundläggande utbildningen.

I samhällsgarantin för unga ingick arbetskraftsbyråernas mål att senast tre månader efter att ansökan om arbete har inletts utarbeta en plan för arbetssökande som grundar sig på tjänstebehovsutredning. Avsikten var att i planen för arbetssökande också avtala om vilka tjänster i samhällsgarantin som erbjuds den unga.

För de unga som på grund av begränsningar i arbets- och funktionsförmåga inte kan delta i offentliga arbetskraftstjänster måste enligt samhällsgarantin i mån av möjlighet arrangeras andra behövliga tjänster i samarbete mellan arbetsförvaltningen och övriga aktörer. Om den unga omfattas av aktiveringsvillkor, kan det bli fråga om arbetsverksamhet i rehabiliterande syfte.

Ur den praktiska synvinkeln för verkstadsverksamhet kan man klart påvisa att de mål och åtgärder som ingår i samhällsgarantin för unga och bland annat utarbetandet av aktiveringsplaner och användningen av arbetsverksamhet i rehabiliterande syfte i praktiken har genomförts i väldigt liten grad, speciellt i större städer.

Särskilt det svaga verkställandet av samhällsgarantin för unga och problem i samband med utarbetandet av aktiveringsplaner och handledning av arbetsverksamhet i rehabiliterande syfte har försvårat tillgängligheten på tjänster för de mest utsatta ungdomarna och försämrat deras praktiska möjligheter att söka och få hjälp med tjänster som förbättrar den egna situationen.

Det är också viktigt att komma ihåg att den största delen av unga som ingår i strukturarbetslösheten och som hamnar in i den är sysselsättningsbara antingen på den öppna arbetsmarknaden eller på övergångsarbetsmarknaden.

Det handlar bara om tillräckliga och högklassiga tjänster, om tillgång till lågtröskeltjänster och utveckling av samarbete som grundar sig på partnerskap mellan olika aktörer. Ett fungerande servicesystem och serviceproducenter som uppmuntrar till aktivitet utgör ett bättre stöd för människors utbildnings- och arbetsvilja än tvång.

De här unga är ur servicesystemets synvinkel en grupp förlorare i ett ingenmansland, för vilka ingen på det splittrade servicefältet bär ansvar. Målgruppen har helhetsbetonade och mångahanda servicebehov, och för att svara på dessa förutsätts helhetsbetonade och tillräckligt långvariga tjänster, som stöds av det övriga service- och samarbetsnätverket.

2.3. Unga på Silta-Valmennus startverkstad

I texten ovan behandlas antalet ungdomar som står utanför samhället och deras situation ur några allmänna synvinklar. För dessa synvinklar kan man ta stöd av en beskrivning av situationen för klienterna på en konkret verkstad och de unga klienternas bakgrund, dvs. hurudana unga man i praktiken arbetar tillsammans med på startträningen.

Enligt bakgrundsuppgifter och handledarnas vardagserfarenheter har de unga som deltagit i Silta-Valmennus utvecklingsprojekt med startverkstaden som med stöd av Ray genomfördes under åren 2005–2008 hamnat – eller löper allvarlig risk att

hamna – utanför de samhälleliga aktiviteterna. Fram till hösten år 2008 har 70 unga deltagit i startträning. Av dem har 2/3 varit i åldern 18–24 år och resten 25–29 år. Av ungdomarna har 60 procent varit kvinnor.

Ungefär en tredjedel av de unga har hänvisats till handledning via socialväsendet, 13 procent via Arbetskraftsbyrån, 13 procent via yrkesläroanstalt och åtta procent via missbrukar- och mentalvårdstjänster. Ungefär 20 procent av de unga har kommit till handledningen på eget initiativ. I början av projektet var det en större andel som kom till verkstaden på eget initiativ, eftersom tröskeln för att komma med i verkstaden var lägre. Det här berodde på att verksamhetens finansiering i sin helhet grundade sig på projektbidrag från RAY och det inte fanns något behov av att hitta betalande instanser för ungdomstjänsten.

Beträffande den allmänbildande utbildningen hade två tredjedelar genomgått grundskoleutbildning och resten gymnasieutbildning. Av dem som hade grundskoleutbildning hade två unga genomgått anpassad undervisning. Endast en på tio hade avgångsbetyg från yrkesskola.

Närmare hälften av de unga var inte arbetslösa arbetsökande vid Arbetskraftsbyrån när de började på verkstaden. För över hälften av de unga utgjordes den huvudsakliga utkomsten av utkomststöd, tio procent fick arbetsmarknadsstöd och nästan 20 procent var helt utan inkomst.

En tredjedel av de unga hade ingen arbetserfarenhet alls och nästan hälften mindre än ett års arbetserfarenhet, varav huvuddelen utgjordes av praktik med arbetsmarknadsstöd. Av de unga uppgav 20 procent att de i något skede hade haft lönearbete.

Arbetslösheten varierade i längd från under sex månader till fyra år. Över 60 procent uppgav att de hade varit arbetslösa oavbrutet i över sex månader och av dessa hade över hälften varit arbetslösa i mera än ett år.

Tio procent hade en diagnos som påverkade yrkesvalet, men var fjärde hade fått vård på grund av problem med den mentala hälsan. En ännu större andel, dvs. var tredje, uppgav att problem med den mentala hälsan försvårade livet. Var tionde hade problem med sitt eget drogbruk.

Enligt bakgrundsinformationen om de unga har den största delen avbrutit studierna – eller har inte inlett studier efter grundskolan.

Under verkstadsperioden börjar orsakerna till de ungas situation klarna och man får en bild av de riskfaktorer som ingår i den ungas levnadslöpp. Många olika orsaker har framkommit: bl.a. problem med den mentala hälsan (av vilka det vanligaste är depression – många har under något skede i livet varit intagna för vård på psykiatrisk

avdelning), droger, brutna familjerelationer (psykiskt eller fysiskt våld), skolmobbning eller ätstörning.

På startverkstaden har man observerat att det största av de nämnda problemen är depression och olika personlighetsstörningar, vilka verkar vara väldigt vanligt förekommande i olika former. Generellt kan man säga att bruket – och ordineringsen – av depressionsmedicin har ökat explosionsartat under de senaste åren. Unga har ångest och panikstörningar, sociala neuroser, olika rädslor, självskadebeteende, koncentrationsstörningar och olika slags ”blandstörningar”, av vilka vissa har fått en diagnos och andra undersöks. Den vanligaste vården är läkemedelsbehandling. Endast en del har möjlighet att få terapi, av den orsaken att det på grund av bristande resurser är väldigt svårt att få tid, exempelvis till mentalvårdsbyrå i Tammerfors.

De unga har själva uttryckt att det bakom depressionen finns en känsla av att det egna livet inte har någon betydelse, att glädjen har försvunnit och att allting är skrämmande. Livet verkar inte vara sådant att det finns någon orsak att satsa på det. Framtiden är dunkel, eftersom det finns alldeles tillräckligt med utmaningar i nuet.

2.4. Varför nås inte alla unga som har hamnat utanför, vilka är utmaningarna?

För startträningens och i vidare omfattning verkstadstjänsternas del handlar det om att man erbjuder en möjlighet för unga att vistas i en kollektiv inlärningsmiljö som är skraddarsydd för deras behov och avviker från inlärningsmiljön i en vanlig skola. Resultatet är unga som mår bättre och är intresserade av sitt eget liv och framtid och därför vill hitta sin plats i samhället.

Det är alltså frågan om en handledd och differentierad undervisning och inläring. På så vis svarar man på utvecklingsbehovet hos de unga som annars riskerar att hamna utanför samhället. Ansvar för att arrangera det här slaget av verksamhet ligger helt klart på stat och kommun. I praktiken vilar ansvaret för finansiering av verksamheten på kommunernas rehabiliterande arbetsverksamhet, upprätthållare av läroanstalter och Fpas rehabiliteringstjänster i öppen vård.

År 2005 trädde en samhällsgaranti för unga i kraft, med syftet att unga personer senast tre månader efter arbetslöshetens början hänvisas till en aktiv verksamhet. Beslutet om samhällsgarantin och en rekommendation om aktivt verkställande i form av samarbete mellan olika aktörer delgavs kommuner, läroanstalter, Arbetskraftsbyråer och verkstadsaktörer. Skrivelsen var undertecknad av undervisningsministern, arbetsministern och kulturministern.

Det centrala löftet i skrivelsen var följande:

”Målet med samhällsgarantin för unga är att förhindra långvarig arbetslöshet hos unga under 25 år med alla tillbuds stående medel. Syftet med tjänsterna till de unga är att stödja hållbara karriärlösningar, inte bara att bryta arbetslösheten. Tjänsterna kräver egen aktivitet och medverkan också av den unga. Vid anordnandet av arbetskraftsservice och stödåtgärder för unga iakttas lagstiftningen om offentlig arbetskraftsservice och om utkomstskydd för arbetslösa. Verkställigheten av samhällsgarantin för unga är inte förknippad med någon författningsändring.”

Bland de aktörer som arbetar med unga togs samhälls- och utbildningsgarantin emot med stora förväntningar, som dock inte har uppfyllts. I hela landet har samhällsgarantin inte märkbart ökat de ungas aktiveringsgrad. År 2007 var i aktiva åtgärder något under hälften av alla arbetslösa i åldern 25 år och 40 procent av alla arbetslösa i åldern 25–29 år.

I Tammerfors var i början av år 2007 endast 31 procent av alla arbetslösa i åldern 25 år arbetslösa arbetssökande i arbetskraftspolitiska åtgärder och klart under 100 klienter under hela året i rehabiliterande arbetskraftsservice. Också antalet aktiveringsplaner har minskat med över 70 procent från år 2005 till år 2007, dvs. mycket snabbare än arbetslösheten har minskat.

Orsaker till och lösningar på problem med att nå unga som har hamnat utanför kan sammanfattas enligt följande:

Handledningen av unga fungerar dåligt i första och andra övergångsskedet. Dessutom är studiehandleddningsresurserna och de samarbetsformer som verksamheten förutsätter otillräckliga för unga som har avbrutit sina studier, vilket märks till exempel som ett ökat antal negativa avbrott. Bakom handledningssystemens funktion ligger problem med tväradministrativt och multiprofessionellt arbete, svårigheter att överblicka verksamhetsfältet och brist på tjänster. Det finns inte tillräckligt många tillämpliga tjänster.

Det går inte att lösa problemet med marginalisering av unga enbart genom att utveckla handledningssystem. I nuläget är det minst lika viktigt att vid sidan av ökad kvantitet på tjänster satsa på en ökning av sådant tjänsteutbud som de unga kan söka sig till på eget initiativ, utan osmidiga aktiveringsplaner eller andra myndighetsstyrda handledningssystem. Under de senaste åren har bland annat i ESR-projekt satsats mycket på att utveckla handledningssystem för övergångsskedet och man har också ofta fått till stånd förbättringar i handledningen. Den logiska följderna av en utveckling av handledningssystemen är emellertid att efterfrågan på tjänsterna ökar, vilket gör att utbudet av tjänster måste ökas för att man ska nå resultat.

De tjänster som erbjuds måste grunda sig på de ungas behov och vara lockande för unga. Tjänsterna måste vara tillgängliga här och nu.

De inledande handledningstjänsterna, till exempel startträning, måste kopplas till konkreta fortsatta vägar, som öppnar framtidsperspektiv för de unga. Tjänsterna måste innehållsmässigt och pedagogiskt svara på de utmaningar som de unga själva upplever med anknytning till växande och utveckling.

Sammanfattningsvis kan man i enlighet med marknadsekonomins etos konstatera, att utbudet skapar efterfrågan. Genom att satsa på ökat utbud och utveckling av tjänster kan man bland annat i arbetsförvaltningen, socialväsendet och på yrkesläroanstalter frigöra betydande handlednings- och klientarbetsresurser till resultatrikare och effektivare klientarbete, eftersom samma människor inte figurerar som klienter i årtal.

2.5. Vad kostar handledning och icke-handledning?

I basteamet på föreningen Silta-Valmennus startverkstad ingick i början av projektet tre gruppleddare, som samtidigt verkade som arbetshandledare och individuella handledare. Varje handledare hade sitt eget specialområde i verkstadens verksamhet. En ansvarade för keramik och konstfostran, en för uttryck och interaktion och en för multimedia och adb.

År 2007 avskiljdes multimedia till en separat kommunikationsverkstad, varefter startverkstaden hade två gruppleddare och en del av ansvaret för individuell träning överfördes till en individuell handledare med ansvar för individuell träning på flera verkstäder.

Med den nya verksamhetsmodellen är kostnaderna för startverkstaden följande:

Kostnader		Klientplatser 12	Klientdagar per år 2 800
Personalkostnader 2 grupphandl. Individuell handl. arbetsinsats 0,2 årsv.	83.000 7.000		
Lokalkostnader	13.000		
Övriga utgifter	9.000	Klientplats pris:	Klientdag pris:
Totalt	112.000	9.333 e/plats/år	40 e/dag

I praktiken kan den tjänsteproducerande organisationen producera tjänster enligt den prisnivå som presenteras här ovanför endast om anskaffningen av tjänsten grundar

sig på kapacitetsanskaffning där beställaren förvärvar för sitt bruk hela kapaciteten på tolv platser. Om de unga hänvisas till tjänsterna av olika beställande aktörer hamnar användningsgraden alltid under 100 procent, vilket höjer dagspriset för tjänsten med 20–30 procent. Också i det här fallet uppgår dagspriset för tjänsten till högst cirka 50 euro. Uppställningen är tämligen oberoende av om tjänsten produceras av kommunen, en privat producent eller en producent av allmännyttiga tjänster.

Vid jämförelse av alternativa kostnader för startträning bör utgångspunkten utgöras av följande tre synvinklar:

1. De unga i målgruppen har enligt samhällsgarantin rätt till behovenliga tjänster och dessutom är rehabilitering till utbildning och arbetsliv en effektiv metod att främja genomförandet av de offentliga samhälls-, arbetskrafts- och utbildningspolitiska målen.
2. Unga som har marginaliserats från studierna utnyttjar inte de utbildningsresurser som samhället erbjuder ”gratis”, vilka erbjuds de unga åldersklasserna och till vilka man vill förbinda de unga.
3. Av unga som är utanför utbildning och arbete orsakas avsevärda samhälleliga kostnader för kommuner och stat, bl.a. kostnader för utkomststöd, bostadsstöd och social- och hälsovård. Dessa kostnader överskrider i de flesta fall flerfaldigt de kostnader som uppkommer av handledning och utbildning. Man har beräknat att de kostnader som uppkommer av en ung som permanent hamnar utanför arbetslivet uppgår till cirka 2 miljoner euro.

Vid en jämförelse av kostnaderna för startträning med kostnaderna för utbildning kommer man till följande uppställning:

	Elevplats pris år 2008	Kommunens andel
Grundläggande undervisning	6.219 €	3.400 €
Yrkesutbildning	9.706 €	5.400 €
Yrkesinriktad specialundervisning	14.559 €	
Yrkesinriktade specialyrkesläroanstalter	18.493 €	
Startträning	9.333 €	

Årskostnaden för startträning är i samma storleksklass som genomsnittspriset för yrkesutbildning på allmänna yrkesläroanstalter, men över hälften billigare än specialyrkesutbildning. Praktiska erfarenheter har visat att största delen av de unga som övergår från startträning till yrkesutbildning inte längre har behov av specialundervisning och risken för att de ska avbryta sin yrkesutbildning har minskat klart.

För startträningens och i vidare omfattning verkstadstjänsternas del handlar det alltså om att man erbjuder en möjlighet för unga att vistas i en kollektiv inlärningsmiljö som är skraddarsydd för deras behov och avviker från inlärningsmiljön i en vanlig skola. Resultatet är unga som mår bättre och är intresserade av sitt eget liv och framtid och därför vill hitta sin plats i samhället. Det är alltså frågan om en handledd och differentierad undervisning och inläring. På så vis svarar man mot utvecklingsbehovet hos de unga som annars riskerar att hamna utanför samhället. Ansvar för att arrangera det här slaget av verksamhet ligger helt klart på stat och kommun.

Ur synvinkeln för alternativa kostnader kan situationen sammanfattas så här:

Kostnad	€/år	Betalare
Huvudsaklig utkomst från utkomststöd (ensamboende)	4.788	Kommun
Bostadsstöd	3.516	Fpa
Huvudsaklig utkomst från arbetsmarknadsstöd	6.321	Kommun 3.160 Stat 3.160
Stödboendetjänst	5.000 - 10.000	Kommun
Bruk av mentalvårdstjänster 2 ggr/mån ungdomspsykiatri	3.400	Kommun + statsandel
Bruk av mentalvårdstjänster 1 vårdperiod 10 dgr på bäddavdelning	5.100	Kommun + statsandel
Bruk av missbrukartjänster öppen vård 2 ggr per månad	1.800	Kommun + statsandel
Bruk av missbrukartjänster 3 månader vårdperiod på anstalt	10.800	Kommun + statsandel
Startträningsplats	9.333	Alternativt kommun, Yrkesläroanstalt, Fpa

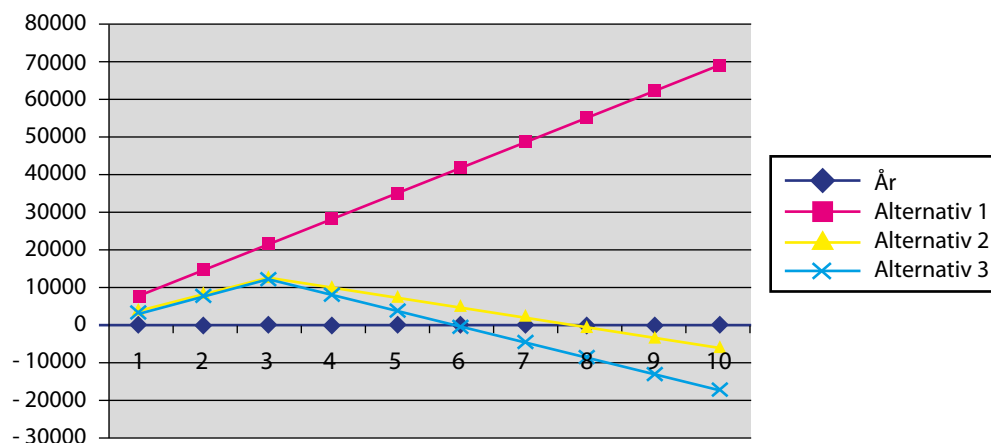
Till exempel av de unga deltagarna på Silta-Valmennus startverkstad hade över hälften utkomststöd som huvudsaklig utkomst, var fjärde använde mentalvårdstjänster och ungefär tio procent använde missbrukartjänster. En ung som lever på utkomststöd och får bostadsbidrag och använder mentalvårdstjänster ger upphov till samhälleliga kostnader på 13 000–18 000 euro i året, dvs. ungefär två gånger kostnaderna för en verkstadsperiod. Dessutom fortgår dessa kostnader i många fall i årtal. De har också en tendens att stiga i takt med att problemen fortsätter och hopar sig ytterligare.

Tuomas Leinonen har sammanfattat utvecklingen av de alternativa kostnaderna i tre olika alternativ i följande schema:

Alternativ 1: man gör ingenting och den unga lever på utkomststöd eller på arbetsmarknadsstöd och bostadsbidrag.

Alternativ 2: den unga börjar studera och utkomsten grundar sig på studiestöd och bostadstillägg. Den unga börjar efter tre års studier jobba. I alternativet har endast inverkan av inkomstskatten beaktats.

Alternativ 3: den unga börjar studera som i alternativ 2, men dessutom beaktas de inkomster för samhället som förorsakas av ökad konsumtion (moms).

Skillnaden mellan alternativ 1 och 2 jämfört med alternativet ”att göra ingenting” är under de tre första åren totalt cirka + 15 000 euro och ökar därefter varje år med i genomsnitt cirka 10 000 euro. Den unga har alltså blivit en nettobetalare.

3. Pedagogik i startträning

3.1. Pedagogiska utgångspunkter i startträning

Bakom problemen för de unga som kommer till verkstaden ligger ofta negativa upplevelser från skola och inläring, ensamhet och problem med grupptillhörighet både i skolan och på fritiden. Dessutom har de endast sällan fått stöd av vuxna i frågor som gäller den egna uppväxten och personlighetsutvecklingen. Sammanfattningsvis kan man säga att dessa unga människors möjligheter att växa upp till självständiga, harmoniska och sociala medborgare är betydligt försvagade och de är i behov av ett starkt pedagogiskt stöd.

Under de senaste tjugo åren har en global samhällelig omvälvning ägt rum, och den har på många sätt avspeglat sig på och förändrat även finländska ungdomars uppväxt- och utvecklingsmiljö. En del unga har stora svårigheter att anpassa sig till denna omvälvning. Tillspetsat kan man säga att ett drag i den här förändringen har varit att man har slutat uppfostra unga och stödja deras växande i de samhälleliga institutioner – speciellt skolor – som är inriktade på att socialisera unga.

Fokus har flyttats från fostringsarbete till alltför ensidig undervisning av fakta och kognitiva färdigheter med betoning på snävt tolkade inlärningsresultat. Den dolda effekten av dessa faktorer är att gemenskapen har minskat och konkurrensen mellan eleverna har ökat.

I praktiken märks förändringen i form av hårdare värden, betonande av karriäriinriktning, överdriven fokus på information och dess instrumentella värde och försvagade samhälleliga värden och funktioner. I både skolan och hemmet är de övergripande värderingarna som styr uppfostringssynen att det är de starka som klarar sig och man är sin egen lyckas smed.

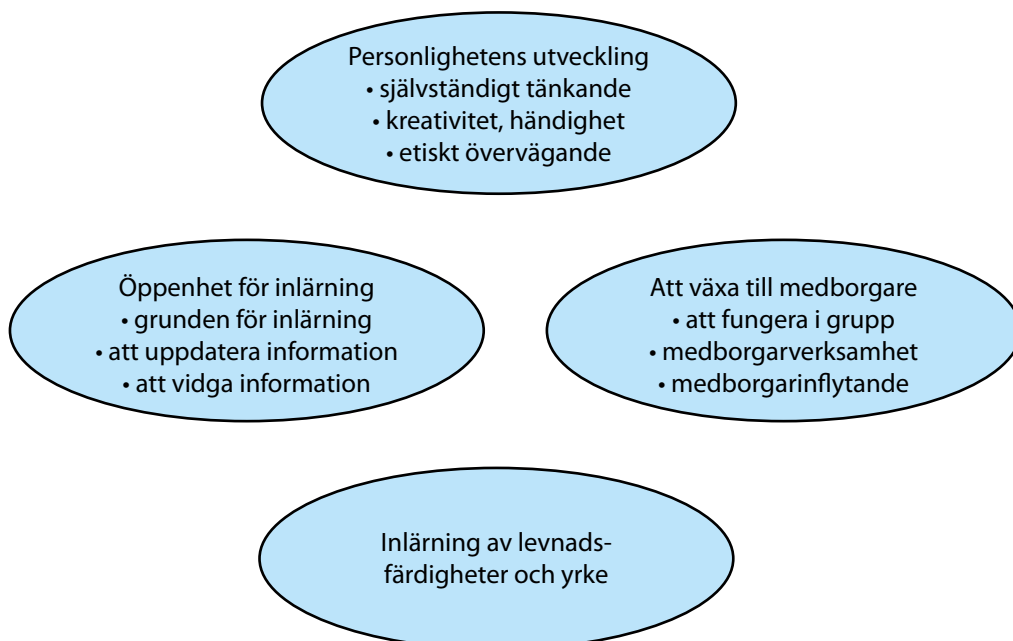
En del av de unga som står utanför utbildning och arbetsmarknad hör till en riskgrupp som riskerar att förbli långvarigt och upprepat arbetslösa och/eller storkonsumenter av social- och hälsovårdstjänster. De vanligaste bakomliggande orsakerna

till marginalisering av unga har att göra med svaga skolframgångar, svaga sociala färdigheter och livshanteringsfärdigheter, brist på perspektiv, dålig självkänedom och självkänsla och svårigheter att bygga upp egna mål i livet.

Ur synvinkeln för stödjande av ungas uppväxt och växande är det lätt att hitta hållbara belägg för den klassiska bildningsuppfattning och tradition, på vilken den finländska folkbildningen och utbildningssystemet i tiden har byggts upp. Det är inte heller någon tillfällighet att olika fostrare och fostringsaktörer som framgångsrikt har arbetat med marginaliserade unga och vuxna har det gemensamt att de alla förhåller sig allvarligt till uppfostran och till frågor som gäller stödjande av individens växande.

De här aktörerna grundar sitt arbete med att stödja ungas växande och utveckling på medvetet valda värden och på samstämmiga uppfostringsmässiga och pedagogiska utgångspunkter och inte på tillfälliga metoder, åtgärder eller knep. Gemensamma utgångspunkter för dessa aktörer är speciellt trygghet, känslor, vilja, ansvar, aktivitet och görande, självreflektion gällande dessa, utvärdering av den egna verksamheten och fokus på framtiden.

På ett allmänt plan har de flesta av dessa aktörer uppfostringsidéer som kan härledas från den nyklassiska bildningsuppfattning, som i Finland starkast förespråkades av J.V. Snellman. Kärnan i Snellmans bildningsuppfattning kan sammanfattas i följande

tre element, som är logiskt på varandra följande, men i verkliga livet är de faser som går in i varandra och stöder varandra.

Snellman ansåg att inläring av fakta, färdigheter och normer är grunden för bildning, men inte ens en stor mängd fakta eller färdigheter är i sig tillräckligt för att göra en människa bildad. Det behövs växande till en god människa och en duglig medborgare.

Träffande moderna uttryck för denna fostran är mänskligt och socialt kapital, vilka båda är centrala delar i mänskligheten eller humaniteten.

Snellman ansåg att öppenhet för inläring, personlighetsutveckling och växande till medborgare skapar förutsättningar för inläring av såväl levnadsfärdighet och ett gott liv som yrkesskicklighet. En väsentlig skillnad jämfört med nutidens undervisningskultur och även traditionell verkstadsverksamhet ligger i just detta.

Enligt Snellman är inläring av levnadsfärdighet och arbete inte möjlig utan öppenhet för inläring, medveten utveckling av personligheten och växande till medborgare i samverkan med andra människor.

Ur synvinkeln för stödjande av växande kan inte överföring av vardagsfärdigheter, yrkesskicklighet och därtill hörande information vara en fungerande lösning för sådana unga som har en negativ inställning till inläring. De anpassar sig inte till skolsystem och till skolornas tillvägagångssätt. De har svårigheter att identifiera sina egna kraftresurser och sin personlighet.

Stödandet av växande och utveckling gällande den ungas självkänedom, personlighet och förmåga till samverkan bör vara i centrum för startträningen. Metoderna borde vara en informell inlärmingsmiljö och att lära genom att göra.

3.2. Psykosocial träning och prosocial verksamhet

Ur synvinkeln för de unga deltagarnas behov och för målen med verksamheten är startträning till sin natur psykosocial träning, där en viktig ingrediens också är fysisk handledning genom verksamhet och görande. Verksamhet och görande är alltså redskap i träningen och inget självändamål.

Lea Pulkkinen har i en uppföljningsundersökning som fortgått nästan 30 år undersökt tidiga riskfaktorer för långtidsarbetslöshet i vuxen ålder och faktorer som skyddar mot långtidsarbetslöshet och marginalisering. I undersökningen har åttaåriga barn följts upp fram till 42 års ålder. (Pulkkinen 1996)

Pulkkinens teoretiska referensram har under hela undersökningstiden varit den av henne utvecklade modellen för kontroll av känslor och beteende. (Pulkkinen 1994)

Enligt modellen framkommer skillnader mellan individer fram i två faktorer, varav den ena hänför sig till kontroll av känslor och den andra till beteende. Ytterligheterna i kontroll av känslor är stark och svag självkontroll. Ytterligheterna för beteende är aktivt och passivt beteende.

I Pulkkinens undersökning *Lapsesta aikuiseksi* (Från barn till vuxen) påvisas att beteendestrategi för stark kontroll av känslor i barndomen förutspår en gynnsam utveckling som vuxen, vilken också stöds av aktivitet och god social funktionsförmåga.

Barnets aggressiva beteende är en av förklaringarna till den ungas och vuxnas problem i anslutning till sysselsättning, eftersom det i kombination med problem med den sociala funktionsförmågan leder till en ond cirkel av misslyckanden. (Kokko & Pulkkinen 2000) Med en ond cirkel av misslyckanden avser Pulkkinen det att barnet och den unga utgående från följderna av ett visst utvecklingsskede förutspår följande utvecklingsskede.

I det praktiska handledningsarbetet möter man ofta på en ond cirkel av misslyckanden i situationer där den unga redan när uppgiften inleds eller i funderingar över den egna fortsatta planen ”torpederar sitt eget mål”. Den unga förutser ett misslyckande redan innan han eller hon ens har försökt och ger upp försöket precis innan målet är nått. Pulkkinen har utgående från sin undersökning utvecklat en modell för prosocialt beteende, som grundar sig på reglering av känslor och beteende. (Pulkkinen 1994)

I prosocialt beteende förstår människan andras önskningar och behov och strävar efter att främja och upprätthålla andra människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Prosocialt beteende kan också kallas samverkande beteende, som förutsätter att individen socialiseras enligt gemenskapens värden, normer, beteendemodeller och funktionsprinciper.

En viktig del i socialiseringen är individens moraliska utveckling. Socialt och moraliskt tänkande hänger på många sätt samman, eftersom utvecklingen av moraliskt tänkande endast kan ske i interaktion med andra människor. (Sahlberg & Leppilampi, 1994.)

Pedagogiska praktiska tillämpningar som grundar sig på betoning av samverkande beteende är till exempel olika metoder som grundar sig på social fostran, ansvarsfostran och frigörande pedagogik. (T.ex. Kalevi Kaipio, Jens Bay, Paolo Freire)

Pedagogiskt arbete som syftar till utveckling av förmåga och färdigheter i prosocialt och samverkande beteende kan sammanfattas enligt följande figur:

Att stärka gemenskapen betyder i praktiken att man förstärker det positiva beroendet bland medlemmarna i gemenskapen. Det sker då medlemmarna i gemenskapen behöver varandra för att klara av sina uppgifter, har förbundet sig även på känslonivå att utföra uppgiften och delar framgången sinsemellan.

Positivt beroende av gemenskapen förutsätter gemensamma mål, gemensamma spelregler, interaktionsförmåga och ansvar för både sig själv och gemenskapen.

Träning i kedjan tanke – känsla – handling stärker självkänslan. När man först bildar sig en uppfattning om, utvärderar och planerar uppgiften, stöds engagemanget (motivationen) i att genomföra uppgiften. Samtidigt främjas möjligheterna att lyckas i uppgiften eller att uppskatta riskerna för att misslyckas och på så vis undvika besvikelse.

Att tillsammans fundera på verksamhet och inläring stöder nyskapande och stärker gruppens samhörighet. Samtidigt förbättras individernas uppfattning om sina egna starka och svaga sidor och utvecklingsuppgifter. Det här stöder uppbyggandet av en realistisk jagbild. Resonemang som sker i gruppen lyfter fram skillnaderna mellan individerna och hjälper gruppmedlemmarna att tolka och förstå olikheter.

Med hjälp av startränings pedagogiska genomförande är det möjligt att svara mot de ungas behov med anknytning till upplevelser av ensamhet och rotlöshet, social förmåga och interaktionsförmåga som förutsätts i arbets- och studieliv, problem med handlingskraft och motivation, känslökallhet, empatibrist och problem med självkänedom och identitet.

I starträningen uppkommer bland de unga dagligen sådana insikter om jaget, görandet och omvärlden, som stöder deras livshantering och sociala handlingsförmåga.

3.3. Pedagogik för förtryckta/utslagna i startträning

Tillämpningen av Paulo Freires pedagogik för förtryckta grundar sig i undervisningen på startverkstaden på de centrala elementen insikt, förändring och befrielse i undervisning och inläring. Den mest kända tillämparen av Freires pedagogik i Finland är Helena Kekkonen, som år 1981 belönades med Unescos pris för fredsfostran. Den här pedagogiken kallas också frigörande pedagogik.

De unga som kommer till startverkstaden befinner sig i en livssituation där en förändring är nödvändig för att livet ska kunna fortsätta på bästa sätt. Så att de ska kunna ta befälet över sitt eget liv och bli fullvärdiga aktörer i samhället. Förutsättningen för en förändring är insikt i och analys av den egna verkligheten, de egna verkliga egenskaperna och den egna omgivningen.

Aino Hannula säger i sin doktorsavhandling ”Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa” att syftet med pedagogik för förtryckta är att de förtryckta finner en röst för tystnaden, för att som självständiga subjekt kunna ansluta sig till skapandet av en gemensam kulturell värld.

Vi lever i en värld där det betonas att människan är ”hjälten i sitt eget liv”. Var och en måste skapa sitt eget liv och klara sig själv. Vi lever i en individcentrerad värld, där de starkaste klarar sig och de svagaste hamnar utanför. Till exempel de fortsatt ökade inkomstskillnaderna vittnar om detta. Antalet vanlottade ökar. Gemenskap, gemensamt ansvar och att dela med sig ingår inte som en självklarhet i vårt liv idag. Utanförskap är beskrivande för en stor del av de unga som rekryteras till startträningen.

Freires tematik förtryckare – förtryckt kunde idag beskrivas som att vara innanför – utanför. Freire talar om utestängda människor, som av olika orsaker har blivit utstötta från samhället. När utanförskap är beskrivande för en stor del av de unga på startverkstäderna, utmanar det aktörerna att söka efter olika alternativa pedagogiska modeller.

De unga på startverkstäderna är av en eller annan anledning utestängda från utbildning på andra stadiet. De har antingen hamnat helt utanför utbildningen eller avbrutit skolgången. De har drivit omkring efter grundskolan och klarar inte av att bilda sig egna mål i livet. Ofta är också vardagsfärdigheterna begränsade. Om de unga har någon arbetserfarenhet så är det arbetspraktik.

Många av de unga har vuxit upp i svåra omständigheter och har ett stort behov av trygghet och vuxet stöd. Många unga på startverkstäderna har labil personlighet, vilket framkommer till exempel som bristande förtroende för andra människor, svårigheter att engagera sig i andra människor, depression, identitetsproblem, oförmåga att sätta upp ens det minsta mål och ta hand om sig själv. Många unga i målgruppen har olika inlärnings- och gestaltningsproblem.

I den didaktiska verksamheten på startverkstaden styrs den ungas inläring så att inläraren har huvudrollen och är subjekt för sin egen verksamhet. I verksamheten försöker man hitta möjligheter till osedvanlig inläring, även om man också kan söka likheter med formella läroplaner för undervisning.

Det är inte helt oproblemiskt att tillämpa Freires pedagogik för förtryckta på undervisning i startverkstäder, men den innehåller många principer som har konstaterad effekt i startverkstadsverksamhet. Helena Kekkonen (Kekkonen 1981) sammanfattar principerna för frigörande pedagogik i fem punkter, som lämpar sig som didaktisk grund för startverkstadens läroplaner.

1. Människors motivation måste väckas i deras egen livsmiljö, av deras egen verklighet.

Många unga har på grund av olika erfarenheter och bakgrund en känsla av utanförskap i relation till formell undervisning och till hela världen överlag. Deras erfarenhet har lärt dem att saker inte berör dem, utan andra. Deras livsmiljö är helt utanför och helt annorlunda än den som skolan erbjuder. Därför måste motivationen till arbete och inläring för de unga på startverkstaden väckas utgående från deras egen livsmiljö.

2. Subjekt, dvs. lärare, och objekt, dvs. elev, behövs inte.

Elev och lärare möter varandra som likvärdiga subjekt. Elevernas lärare och lärarens elever upphör att existera och i stället uppkommer lärare-elev och elev-lärare, vilka båda lär sig i dialog, i öppen interaktion. I undervisning på en startverkstad är denna princip nödvändig. De unga på startverkstaden har upplevelsevärldar som till stor del är världar av underkuvning och utnyttjande. De har inte utvecklat något eget subjektivt jag. En auktoritär situation främjar inte förstärkningen av jaget och verklig inläring förhindras. De som planerar och styr startverkstädernas program bör tillägna sig rollen som ”vandrar tillsammans-koordinator” och verkligen ge sig hän i dialogen med de unga.

3. Varje individ inverkar på sin omgivning, sin kultur och sina villkor genom sina egna gärningar. Människor och människornas handlingar är inte lösryckta från omvärlden. Enligt Freires sätt att se är en värld utan människor en omöjlighet, liksom även en människa utan en värld.

Många av de unga i startverkstädernas målgrupp har upplevt utanförskap, kraftlöshet och marginalisering i förhållande till den omgivande världen. Många har till exempel passiverats i Internets underland och enbart därigenom bildat sig en uppfattning av världen och därigenom även av sig själva. Det här kan ha ödesdigra följder. För att gemenskap ska byggas upp och människor ska växa upp till medborgare som bryr sig om varandra och sin omgivning, bör människan bli medveten om oegentligheter

och klara av att agera för att förändra dessa. Man måste utveckla program med vilka de unga lär sig att delta i beslutsfattande som gäller deras eget liv, näromgivning och gemenskap.

4. När människan vaknar och inser sina möjligheter att påverka måste hon klara av att identifiera sin inställning och varsebli myter.

Grunden för den här utgångspunkten är tanken om betydelsen av reflektion. Människan måste i sin förändring klara av att granska sitt handlande och uppmärksamma de hinder som grundar sig i inlärd attityder och till och med skadliga myter.

Reflektion är en viktig del i aktivitet som siktar på förändrad handling. Inläring är en kontinuerlig process, som människan måste vara medveten om och som granskas ur olika synvinklar. Enligt pedagogik för förtryckta är att avstå från handling lika med verbalism och att avstå från reflektion lika med aktivism.

5. En uppfostringssituation är aldrig neutral eller opolitisk. Det är omöjligt för människan att agera helt fritt från värderingar. Vi bär alla med oss vårt förflutna, våra erfarenheter och våra värderingar. Hur vi än skulle sträva efter en neutral undervisning och uppfostran inverkar våra värden på våra handlingar. En enbart objektiv överföring av information är inte möjlig.

Genom att inse detta kan vi försöka uppnå transparens i uppfostringssituationen. Det här betyder att det finns en dialog i uppfostran, vilket är grundprincipen i Freires frigörande pedagogik.

Undervisning på startverkstäder bör avsiktligt och målinriktat byggas upp från öppen diskussion och en ifrågasättande kultur.

Huvudmålet för pedagogik för förtryckta och utslagna och frigörande uppfostran är att göra alla likvärdigt hörda. Paulo Freire talar om ”tystnadens kultur”, där det råder ojämlikhet och allas röst inte blir hörd.

Vägen mot frigörelse utgörs av insikt, genom vilken människan blir medveten om den omgivande verkligheten och sina egna styrkor och möjligheter att påverka världen.

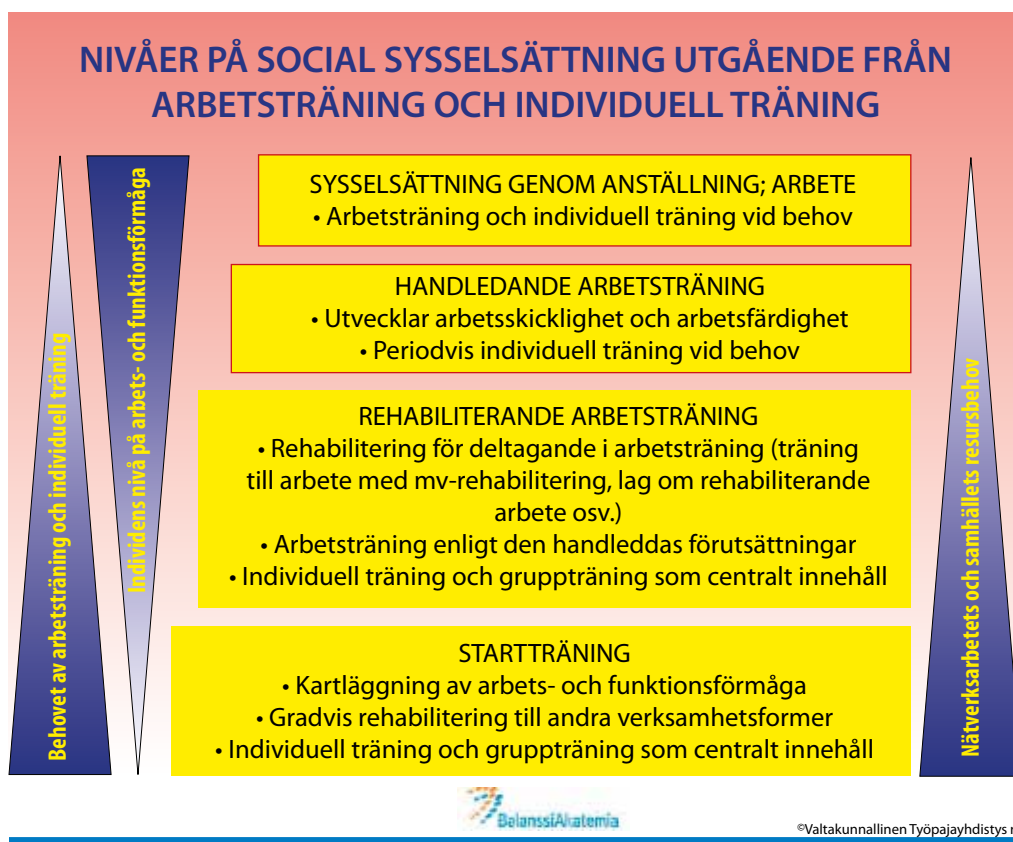
Ur startverkstadsverksamhetens synvinkel existerar problematiken med ”tystnadens kultur” fortfarande. Unga som står utanför samhället är också tysta. De känner att de är föremål för verksamhet och inte aktiva aktörer.

För att frigöra sig från tystnaden behöver de unga inlärningskontexter där det viktigaste målet i läroplanen är att sätta igång en process, som handlar om att bli medveten om förhållanden och därigenom en förändring, som leder till aktivt medborgarskap och deltagande.

4. Verksamhetsidé och verksamhetsmodell i Uttrycksstarten

Innehållet i det här kapitlet grundar sig på det gemensamma arbete som författarna har gjort för att beskriva, utveckla och produktifiera startträningstjänsterna.

Föreningen Valtakunnallinen Työpajayhdistys har i sina olika publikationer sammanfattat nivåerna för arbetsträning, individuell träning och gruppträning i relation till klienternas behov, klienternas funktionsförmåga och handledningens arbetsmetoder enligt figuren här nedan.

Verksamheten i startträningen, som ingår i de inledande tjänsterna i handledningsprocessen, och också i Uttrycksstarten som beskrivs i den här publikationen, grundar sig på gruppträning och individuell träning.

4.1. "Hantera livet"

Arbetsmetoderna i startverkstaden grundar sig på de ungas hantering av sina levnadshistorier och känslor. Konst- och uttrycksformer fungerar som redskap i hantering av ämnen och teman i de ungas liv.

Startverkstaden har haft tre handledare som är yrkesmänniskor inom verkstadens olika verksamhetsinnehåll. De har alla långvarig erfarenhet av arbete med ungdomsgrupper, undervisning i konst, handledning och individuell träning och arbetsträning.

Den bärande kraften i startverkstadens verksamhetsidé är gemenskap, att göra tillsammans, kamratgrupper och olika uttrycksformers harmoniserande kraft. Verkstadens redskap är uttryckande verksamhet – bildkonst, keramik, multimedia, teater och historieberättande (muntligt och skriftligt berättande och manusförfattande).

Innehåll i startverkstadens verksamhetsmodell: "Hantera livet"

4.2. Kraften i att uttrycka sig genom konst – mot personlig kraft och starkare identitet

Den aktivitet som sker på startverkstaden kunde allmänt karaktäriseras som "levnadsövningar", eftersom man med uttryckskonsten som metod kan fördjupa sig i vilket ämne som helst som har med människans liv att göra. Av lera kan man forma

en mask, där man kan arbeta in sitt eget monster eller bilden av sig själv, sådan som man skulle vilja vara.

Olika rollerfarenheter i teaterkonst och videofilm hjälper deltagarna att bryta mönster och gestalta sin egen historia och nuläge. Därigenom kan man krossa skiljemurar mellan olika attityder, generationer, kulturer, raser och klassgränser. En egenhändigt gjord dokumentärfilm om ett ämne som intresserar kan öppna fönster mot världen på ett helt nytt sätt.

Uttryckskonst främjar utvecklingen av den egna personligheten – i samma takt som självkännedom ökar. När en medlem i gruppen får i uppgift att göra ett kollage som illustrerar den unga själv i förhållande till gruppen, eller får göra en dans som beskriver egna rädslor, får den unga samtidigt värdefull information om sin egen situation och inställning och om sitt synsätt. När alla presenterar sina arbeten, kommer man till en situation där det egna alstret kan jämföras med andras alster och man upptäcker att ”det är ju inte bara jag som tänker så här”.

Uttryckande verksamhet tillsammans med de övriga i gruppen stärker identiteten, tänkandet och de språkliga och fysiska färdigheterna. Arbete som man utför tillsammans med gruppen gör det lättare att identifiera sig med andra och lär samarbete och ansvar. Varje medlem måste dra sitt strå till stacken för att någonting ska hända och ett gemensamt eller individuellt arbete ska framskrida. På så vis kommer gruppen framåt, sammanhållningen upprätthålls och aktiviteten blir motiverande. Deltagarna får en positiv erfarenhet av ansvar. I gruppen lär man sig oundvikligen att man hela tiden står i förbindelse med olika saker, fenomen och människor. Vi alla inverkar på varandra.

Genom uttryckskonst har individen en möjlighet att granska sig själv ur olika synvinklar och på håll, på längre avstånd, vilket kan hjälpa till för att klargöra den egna personliga problematiken. Det kan leda till en ny insikt: Fungerar jag alltid så här? Varför är jag till exempel alltid tyst i gruppen, eller varför vågar jag inte ingripa i saker, fastän det skulle vara möjligt? Kunde jag göra på något annat sätt också? Vad är det som hindrar mig?

Med hjälp av gruppen och det målinriktade arbetet som utförs tillsammans i gruppen förstärks social medvetenhet, empati och problemlösningsförmåga. Värderingar och attityder klarar: ”Jag kan ju. Jag kommer någonstans ifrån och jag är på väg någonstans. Jag har min egen väg att gå. Jag har min egen plats här i världen.”

Forskaren Jaana Venkula konstaterar träffande:

”Konsten utvidgar också vår uppfattning om människan, om oss själva... Personligheten utvidgas och fördjupas genom den konstnärliga upplevelsen.---...--- Trots att konsten för människan närmare verkligheten, lösgör den å andra sidan

människan från henne själv och från vardagen. På så vis frigör konsten jaget från en sentimental granskning. Tack vare denna frigörande egenskap utvecklar konsten enligt mig den kreativa dimension som behövs i all verksamhet. En människa som verkligen är kreativ krånglar inte in sig i sitt eget psykes olika skrymslen, utan försöker med olika medel uttrycka det som hon upplever som viktigt i någon sak. Det här ger mod att framföra sin sak så som man själv ser den: sjunga, spela, måla, prata. Stråvan efter att presentera jaget i ett fördelaktigt ljus leder till rädsla, men att ge sig hän ger mod att frigöra sig från ångest (Venkula, 43).”

Jaana Venkula har observerat att en konstnärlig upplevelse främjar integrering av personligheten, förståelse av den och av hur människosinnets olika delar fungerar med varandra och tillsammans bildar en dynamisk helhet. En del unga beskriver den här upplevelsen som att de har känt att de på verkstaden har fått ”huvudet i skick”:

”Personligheten harmoniseras till följd av att vi på ett allt djupare plan inser att jaget hör till världen, och också på vilket sätt det hör dit. Vi förstår att de mentala delsystemen just genom kontinuerlig ömsesidig växelverkan bildar den dynamiska dimension som kan kallas personlighet (Venkula, 44).”

Konkret görande, så att den egna kroppen blir delaktig – genom att måla, dansa eller leva sig in – kan vara en kraftgivande och reparerande upplevelse som hjälper individen att komma i kontakt med sin fysiskhet, psykiskhet och därigenom med sina egna känslor. På så vis kan vi underlätta förståelsen av känslor. När man vågar överträffa sig själv, får man mod att kanske också sköta andra saker: mod att möta andra människor och situationer och sina egna känslor. Man kan lära sig att man inte alltid behöver identifiera sig med sina upplevelser, utan man kan leka med dem, man kan lära sig att tämja dem. Kommunikationen eller dialogen med sig själv och med den övriga världen ökar. Verbal och nonverbal växelverkan underlättas när man får öva den i en trygg och förtrolig miljö.

Uttryckande konst fungerar utmärkt som hjälpmedel på vägen mot att bli en helare människa, det naturliga jag som människan är avsedd att vara. En varelse med en uppgift och en önskan att själv förverkliga sitt liv och sina drömmar.

”Konst inverkar på människans etiskhet genom att förhöja, genom att medvetandegöra om allmänmänskliga värderingar och skapa en upplevelse av att vi är delaktiga i dem. Det ger människan ideal att sträva mot... (Venkula, 44)”

4.3. Uttrycksstartens grunduppgift

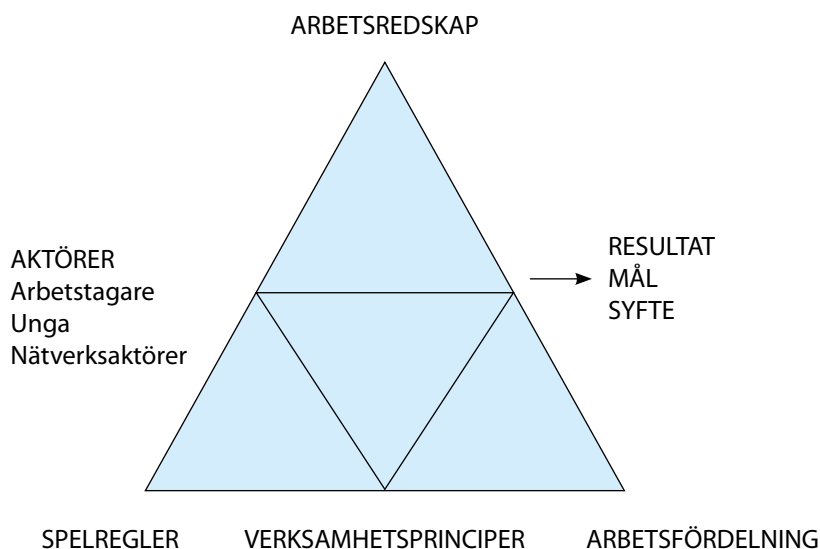
Utgångspunkten för fastställandet och tolkningen av grunduppgiften är de ungas behov, verkstadens handledares professionella tolkning av de ungas behov och tjäns-

tebeställarnas eller betalarnas förväntningar. Grunduppgiften för Silta-Valmennus startverkstad beslöts vara att med hjälp av konst och görande i grupp stödja, handleda och träna unga inför livet.

4.4. Utvecklingsredskap i träningen

Som utvecklingsredskap har använts Yrjö Engeströms modell för undersökande arbetsutveckling, vars grundidé för användning i projektet kan sammanfattas så här:

- 1) *Man fastställer syfte och mål för verksamheten = grunduppgift*
Man definierar resultat och effekter = resultat av klientarbete och utvecklingsresultat
- 2) *Man fastställer aktörer = vilka är centrala aktörer för projektet?*
- 3) *Man fastställer verksamhetsprinciper = vilka är de centrala gemensamma verksamhetsprinciperna och vilka gäller för olika aktörer?*
- 4) *Man fastställer spelregler = vilka är de gemensamma spelreglerna och vilka gäller för olika aktörer?*
- 5) *Man fastställer arbetsfördelning = med hurudan arbetsfördelning och vilka verksamhetsprinciper kan man bäst genomföra grunduppgiften och nå resultat?*
- 6) *Utvärdering = att komma överens om och granska riktningen i förhållande till mål, grunduppgift och resultat.*

4.5. Att samordna de grundläggande målen och de ungas behov

Det är viktigt att dela upp det allmänna målet i grunduppgiften i delmål och jämföra dessa med handledarnas tolkning av de ungas mål, för att målen med verksamheten och de ungas behov verkligen ska mötas.

Mål med anknytning till grunduppgiften	De ungas behov
* Empowerment	* Mod, empowerment
* Att skapa gemenskap genom att göra	* Att stanna upp
* Att skapa förtroende	* Förändring
* Erfarenhet av grupptillhörighet, att lära sig interaktion	* Att klara av vardagen
* Att återväcka kreativiteten	* Gemenskap
* Att förbättra självkänsla och självkänedom	* Att öka självkänedom
* Att klargöra den ungas problematik	* Meningsfulla aktiviteter
* Likställdhet och peer learning	* Att lära sig sina egna gränser
* Närvaro, att stanna upp	* Att se sina egna styrkor och svagheter
* Att visa möjligheter	* Att skilja rätt från fel
* Att skapa viljestyrka	* Att få kunskap om möjligheter
* Att sätta upp mål och realisera dem	* Att bli hörd och sedd
* Att uppmuntra den unga framåt, att förverkliga drömmar	* Engagemang
	* Vuxet stöd
	* Gränser, säkerhet
	* Framtids tänkande

4.6. Verksamhetsmodell

Beskrivningen av verksamhetsmodellen innehåller de verksamhetsprinciper som styr verksamheten för både handledare och unga, beskrivning av tjänsteprocessen,

periodindelning av verksamheten, beskrivning av huvudinnehåll och arbetsmetoder samt beskrivning av de verksamhetsstrukturer som styr den dagliga verksamheten.

4.6.1. Startverkstadens verksamhetsprinciper

De viktigaste verksamhetsstyrande principerna som har tillämpats på Silta-Valmennus startverkstad är följande:

- » ömsesidig respekt
- » dialog
- » öppenhet och ärlighet
- » förutsägbar verksamhet
- » att hålla överenskommelser
- » ansvar
- » att göra tillsammans
- » drogfrihet

4.6.2.Handledningsprocessen och periodindelning av verksamheten

Med tanke på handledningsprocessens framskridande är det nödvändigt att beskriva hur man har tänkt nå de mål som har satts upp för handledningsperioden och enligt vilken logik processen framskrider ur klienternas synvinkel. Ett bra sätt är att vid indelningen av handledningsprocessen använda modellen ankomst-vistelse-avfärd, där målen med processen och uppgifterna indelas i relation till tiden.

Period I ANKOMST: cirka en månad, med huvudtema "Vem är jag? Varifrån kommer jag?"

Introduktion till verksamheten, människorna och gruppen – förtroende byggs upp. Kartläggning av eget utgångsläge – nya tankar väcks. Självuttryck med konsten som redskap inleds – skapande verksamhet väcks till liv. Allt det här görs tillsammans – gruppbildning.

Period II VISTELSE: cirka fyra månader, med huvudtema "Var är jag nu? Vad har jag?" Egna teman och kraftresurser – bearbetning av dem. Kunskap om sig själv genom aktivitet/verksamhet.

Att engagera sig i verksamheten och gruppen – man blir starkare genom aktiviteterna och gruppprocessen. Arbete med egna teman med hjälp av konst – ger ökad självkänedom (känslor, attityder, inlärd beteendemönster, önskemål, minnen, drömmar). Att träna sina kraftresurser – ger kännedom om egna styrkor, gränser och möjligheter. Att träna livshanteringsfärdigheter – stärker dessa färdigheter, ger tro på att man kan och klarar av. Att öva utvärdering av egen verksamhet/reflektion – lär utvärdering av egen verksamhet och interaktionsfärdigheter. Att kartlägga egna möjligheter – uppkommer engagemang i planering inför framtiden.

Period III AVFÄRD: cirka en månad, med huvudtema "Vart är jag på väg? Vad vill jag? Nästa steg?"

Individuella, målinriktade fortsatta planer – utarbetas cv, portfolio, information om önskad studie- eller arbetsplats. Åtgärder på vägen mot förverkligade drömmar – besök, kontakter, ansökningar, uppgifter till inträdesprov osv. Att konkretisera mål – utarbetande av en klar väg eller ett ställe att fortsätta till efter startverkstaden.

4.7. Nyckelfaktorer i genomförandet

Spelregler:

- » En tavla på väggen, med överenskomna spelregler och mätare för hur de följs. De unga antecknar dagligen på tavlan till exempel närvaro och frånvaro
- » Att skapa en kultur, där man respekterar och lyssnar på varandra och framför sin egen åsikt

En väggalmanacka som visar helheten:

- » Målen med verksamheten och startverksamhetens olika skeden
- » Anslagstavlan fungerar som en offentlig läroplan, med vilken daglig verksamhet och framsteg på verkstaden kan jämföras och till vilken man kan återvända vid problemsituationer

- » Handledarnas arbetsfördelning, ledningsansvar
- » Tematisering, t.ex. narrativitet, vem är jag, mina kraftresurser, min framtid, mina drömmar
- » Den röda tråden mellan olika helheter

Målarbete:

- » Startverkstadens världsbild – ett gemensamt mål?
- » Målen nås endast med gemensamma spelregler

Startverkstadens periodindelning:

- » Inledande läger: Vem är jag? Varifrån kommer jag?
- » Jag i gruppen
- » Workshopar: vi bekantar oss med verkstadens redskap
- » Projektvecka
- » Min egen situation
- » Fortsatta planer

Individuella diskussionsteman för de olika perioderna:

- » Inlärningsdagbok
- » Att använda inlärningsdagboken, tålmodig undervisning i början

Nyckelövningar:

- » Samtliga handledare på plats
- » Anknyter till periodernas teman, t.ex. startperioden: Grupp: livslinje> gruppgenomgång/individuell diskussion: varifrån kommer jag > nyckelfaktorer i klientdatabasen

Användningen av olika gruppformer i inlärningsituationer:

- » Individuellt arbete
- » Pararbete
- » Arbete i smågrupper
- » Arbete i stor grupp

Veckoprogram:

- » Programmets startpositioner
- » Tider och platser
- » Arbetsredskap
- » Regelbundna diskussioner

4.7.1. Startverkstadens verksamhetsstruktur – tider och platser

Verksamhetens infrastruktur utgörs av startverkstadens verksamhetsmodell och tjänsteprocess.

Verksamhetsstrukturen som reglerar den dagliga verksamheten bestämmer vilka saker som behandlas, när och i vilka forum. Att följa och upprätthålla den verksamhetsstruktur som styr verkstadens vardag är en utmanande uppgift, men nödvändig för att verksamheten ska hållas tillräckligt strukturerad.

De ungas varierande situationer och svårigheter att anpassa sig till utsatta tider, i kombination med handledarnas ”brandkårstverksamhet”, kan lätt leda till ett kaos som gör det omöjligt att i vardagen följa de verksamhetsprinciper som styr verksamheten, som t.ex. förutsägbarhet och trygghet. Därför är det viktigt att i förväg tänka på vilka forum som handledarna och de unga har i sitt bruk gemensamt och var för sig, vad som är avsikten med dessa forum, hur man får dem att fungera regelbundet och hur de upprätthålls och utvärderas.

Startträningens tider och platser kan till exempel utformas så här:

- » Veckomöte varje måndag morgon på verkstaden. De unga och handledarna deltar. Veckans program går igenom. Man kommer överens om behovet av individuell träning och handledningstider för hela veckan.
- » Fredag kl. 12.00 handledarmöte, där man kommer överens om följande veckas veckoprogram.
- » Fredag kl. 14.00 handlett arbetsmöte för de unga där man kommer överens om bl.a. arbetsfördelning gällande följande veckas vardagsrutiner. Man presenterar initiativ för veckomötet gällande veckoprogram m.m.
- » Avtal om tider för individuell träning en gång varannan vecka, de unga fördelas mellan handledarna genom lottdragning. (Om detta överenskomms genast då gruppen samlas)
- » Inlednings- och avslutningsritual varje dag. Hela gruppen och den handledare som ansvarar för ledningen deltar.
- » Inlärningsdagboken fylls i dagligen under 10–20 minuters tid (i slutet av dagen).
- » Strukturen för veckoprogrammet utarbetas (innan gruppen startar). Teman, vem som leder, tid och plats för diskussioner osv.
- » Utvecklingsdagar två gånger per år, på våren och hösten.

5. Bilder och keramik som arbetsmetod

5.1. Bilder

Bilder som formas med händer, med fingrar, skulpteras, litet läggs till, litet tas bort, limmas, justeras, byggs, kombineras, skiljs åt, genom rörelse, lek, fantasi, bearbetning, hantering...

Användningen av bildkonst som redskap i Silta-Valmennus startverkstadsverksamhet grundar sig på ett vidsynt konstbegrepp och på att konst inte är avsett endast för begåvade och personer som är inriktade på bildproduktion. Konst är allas rättighet. Det här betyder frihet att skapa bilder, uppleva och utöva – det finns inga verktyg, material, sätt eller platser som är förutbestämda eller de enda rätta. Att öva sig och lära sig för att bli skicklig är inte avsikten med det bildkonstarbete som utförs på startverkstaden. Det som styr vid skapandet av bilderna är att experimentera, att få och ge nya erfarenheter samt att fördomsfritt kombinera olika områden. I konstarbetet rör man sig i kontexten för modern konst.

Arbetsgreppet i konstverksamheten är expressivt. Det innebär att man rör sig från en konstgenre till nästa, turvis och upprepat enligt principerna för temaarbete. I expressivt konstarbete kommer man åt att hantera varje tema på ett djupt plan. Det gör att det är möjligt att uppnå ett tillstånd av flow, där en aktivitet föder nästa och där saker kristalliseras vid övergången från en aktivitet till nästa. Uppfattningen att bildskapande har en helande och stärkande kraft på människan är utgångspunkten för konstarbetet på startverkstaden. Att tillsammans skapa, uppleva och granska bilder är viktigt för både individen och gruppen som helhet. Såväl de bilder som skapas individuellt som i grupp verbaliseras alltid i gruppen. De blir presenterade och de kommenteras.

5.1.1 Målen med bildkonstarbete

Trots att man i bildkonstverkstäderna försöker skapa en atmosfär där man kan uttrycka sig fritt är verksamheten målinriktad. Huvudmålet med arbetet är att få

deltagarna att vakna till insikt om att de med sin egen verksamhet kan påverka sitt eget liv.

Andra mål med verksamheten är:

Att granska sig själv och hitta sina egna kraftresurser.

- » Att gestalta sin egen ankomst, vistelse och avfärd (Varifrån kommer jag? Var är jag? Vart är jag på väg?)
- » Att bli starkare och mera energisk/att hitta mod och uthållighet.
- » Att uppleva delaktighet i förhållande till sin egen verksamhet/sitt eget liv (Vems grej är det jag gör?)

Att anknyta till andra.

- » Att berätta sin egen historia, att dela den med andra. / Att bli hörd och att lyssna
- » Att fungera tillsammans med andra människor för att nå gemensamt uppsatta mål; att i gruppen planera och genomföra ett gemensamt konstevenemang

Att lära sig färdigheter i tänkande.

- » Bilden i sina olika former är ett redskap för gestaltning av och träning i förhållande mellan orsak och verkan.

Att lära sig konst-, kultur- och mediekunskap.

- » För att skapandet och upplevelserna av bilder inte ska förbli enbart lösryckta spillror av förströelse, försöker man arbeta med samma tema under en längre tid och med hjälp av olika redskap.
- » Det främsta målet med användningen av bildkonst är inte att styra in unga på utbildning inom branschen. Men om någon blir intresserad av branschen, så beaktas det i verksamheten. Många som har sökt till startverkstaden har riktat in sig på olika konstområden. Ofta väcks medvetenheten om intresset först under arbetets gång.

5.1.2 Pedagogisk referensram för och praktisk tillämpning av bildkonst- arbete

Utgångspunkten i den pedagogiska referensramen för bildkonst-
arbete är Paulo Freires pedagogik för förtryckta, som också kan kallas frigörande pedagogik. Tanken är att inläraren genom bildkonst-
arbete får en upplevelse av att fungera som subjekt i sitt eget liv, som en självständig aktör.

I bildkonstverkstädernas läroplan har man beaktat de nio viktigaste principerna i frigörande pedagogik:

- » subjektsskap/objektsskap
- » dialog
- » praxis
- » generativa teman
- » kodning och avkodning
- » att bli medveten
- » att identifiera attityder
- » att dra slutsatser, dvs. syntes
- » förändring

En central del i konstarbetets inledningsfas är att skapa en förtroelig atmosfär. Det är viktigt att i inledningsfasen av verkstadsarbetet göra olika typer av enkla bildövningar, som hjälper till att bygga upp förtroende. Till en början är det viktigt att ändra inställning och komma över känslan av att man ”inte kan rita”.

Ett exempel på en sådan övning är lerarbete med slutna ögon:

Gruppen sitter i en cirkel med slutna ögon. Varje deltagare håller en lerklump i sina händer. Av leran formas intuitivt någon form, med koncentrationen fokuserad på händerna och fingrarna. I bakgrunden spelas koncentrationsstimulerande musik. Det egna arbetet skickas vidare. Lerarbetena cirkulerar tills varje gruppmedlem har gjort sin andel på varje arbete. När arbetena har gått ett helt varv öppnar deltagarna ögonen och lerarbetena komponeras till en helhet, ett verk. Detta placeras på en central plats i lokalen, där arbetet fortsätter med andra redskap för konstskapande.

1. Subjektsskap/objektsskap:

Det här är mitt självporträtt

Bildskapandet på startverkstaden inleds lekfullt med fokus på att avlägsna de hinder som tyvärr har uppkommit hos många unga i samband med tidigare bildkonstundervisning. Många har en djupt rotad tanke om sin egen bristande förmåga och uppfattningen att endast vissa har medfödda och speciella talanger för bildskapande.

Man bekantar sig med former, färger, arbetsredskap och material genom att pröva sig fram och öppet förundra sig. Bildkonstens lagbundenheter, som t.ex. färglära och komposition, inlärs genom att man gör och prövar sig fram. Bildskapandets glädje förstärks genom att man prövar så kallat intuitivt skapande och betonar icke-föreställande uttryck.

Bildskapande är ett bra redskap för att få till stånd en upplevelse där den unga förändras (ibland obemärkt) till en aktiv aktör. En bild av den egna verksamheten och den egna viljan börjar ta form, och det finns inga förutbestämda korrekta eller felaktiga sätt att arbeta.

För att den unga ska få en verklig upplevelse av sitt eget subjektskap förutsätts att handledaren gör ett medvetet värdeval och har den uppfattningen att bilden faktiskt är upphovsmannens egen bild och att processen är viktigare än produkten.

Handledaren och den unga möter varandra som jämbördiga subjekt. Handledaren är närmast en koordinator, som ordnar förutsättningarna för insikt, inläring och därigenom förändring. Samtidigt lär sig också koordinatorn. Enligt Helena Kekkonen handlar det om att elevernas lärare och lärarens elever upphör att existera och i stället får vi lärarelev och elevlärare, som båda lär sig i dialog, i öppen interaktion.

Från första början är det viktigaste målet med bildskapandet att upphovsmannen blir medveten om sina egna egenskaper. Ibland kan dessa insikter överraska både den unga själv och hela gruppen. Men sådana överraskningar är ofta en god utgångspunkt för processen mot en mera harmonisk människa. I processen fungerar handledaren som ett stöd, inte som en huvudaktör. Om handledaren tar rollen som huvudaktör blir den unga ett objekt, föremål för åtgärder.

En bild i inledningsskedet är till exempel ”självpporträtt”:

Deltagaren lägger sig i valfri position på ett papper som har tejpats på golvet. En annan gruppmedlem ritar konturerna. Därefter målar eller illustrerar konstnären sig själv (innanför konturerna), och övergår sedan till att illustrera sin omgivning. Självporträttet utförs som icke-föreställande. Det gör att tröskeln för att sätta igång blir lägre och det är lättare att ge sig hän. Särskilt när man huvudsakligen målar eller illustrerar för hand, utan penslar eller andra arbetsredskap. Den fysiska kontakten med alstret upplevs kraftigt och konkret.

Efter målandet hängs självporträttet upp på en plats som känns lämplig och arbetet fortsätter med att man skriver, rör sig eller utövar någon annan konstform. Också i det fortsatta arbetet försöker man göra tröskeln låg.

De olika arbetsskedena går igenom i gruppen. Det här betyder att varje verk presenteras och kommenteras.

För att skapa förtroende begränsas kommentarerna till accepterande och förstående observationer och frågor. Alstren bedöms inte och de jämförs inte sinsemellan.

2. Dialog:

Öppna frågor, svar och argumentering

I bildkonstarbete är den centrala principen dialog mellan gruppens medlemmar.

Öppen kommunikation mellan unga och handledare och mellan de unga sinsemellan

bör vara målet med verksamheten och praxis från den första intervjun till den sista dagen på verkstaden. Bildskapande fungerar väl som dialogövning, som då utgör objekt för inläring. Dialog är inte en självklarhet i det finländska levnadssättet.

Bilderna i sig för i bästa fall en dialog med konstnären och övriga medlemmar i gruppen. Det här förutsätter ”bildens autonomi”, som är en av de centrala principerna för expressivt konstutövande. Autonomi innebär att bilden respekteras och att dess ställning inte ifrågasätts. Det betyder också att bilden lyfts fram i en central roll, inte som produkt utan som process. Bilden tolkas inte, och man söker inga meningar i den, utan man verbaliserar dess uppkomst med olika skeden. Endast den som har gjort bilden kan tolka den och efter tolkningarna kan gruppmedlemmarna ställa preciserande frågor.

Dialog är i bästa fall en öppen förundran inför bilden och kan leda till stor förståelse såväl av alstret som mellan gruppmedlemmarna.

Bildskapandet på startverkstaden är empirisk inläring. Dialog i undervisning och inläring grundar sig på uppfattningen att verklig inläring inte sker genom att ”den kunnigare håller kunskap i den andras huvud”. Verklig inläring sker genom interaktiv dialog mellan människor, inte genom lagring av kunskap.

I konstarbete uppmärksammas och utnyttjas alla gruppmedlemmars upplevelsevärld, kunnande och personlighetsdrag. Äkta dialog uppkommer endast genom att varje gruppmedlem i sitt arbete är redo att ta emot och ge.

Ett exempel på dialog i bildkonstarbete är ”resande målning/gåvomålning”:

Varje deltagare börjar arbeta med sitt eget alster genom att måla några element på sitt eget arbete. Därefter flyttar man över till andras alster och gör ”nödvändiga” tillägg/ändringar på dem. Det här fortsätter tills varje gruppmedlem har gett sitt bidrag till varje gruppmedlems alster, skänkt sitt eget element/sin egen kommentar till varje alster.

Sedan återgår deltagarna till sitt eget alster och gör det färdigt. Man får lämna ”gåvorna” i alstret oförändrade eller omarbeta dem helt. Efter arbetsprocessen följer en genomgångsdiskussion, där varje deltagare berättar om de konkreta skedena i arbetet. I diskussionen försöker man upptäcka och beakta olika åsikter och uppnå äkta växelverkan. Bilderna och skapandet av dem fungerar som redskap för diskussionen.

3. Praxis:

Växling mellan praktik och reflektion

Ett viktigt särdrag i konstarbete är växlingen mellan praktisk aktivitet och diskussion. Enbart aktivitet, utan gemensam granskning av bilderna och arbetsprocessen,

förblir en lösryckt sysselsättning utan huvudmål. Likaså förblir diskussion utan konkret aktivitet (bildskapande) en lösryckt ”verbalism”. Tanken om att människan ska bli medveten om sig själv som en helhet förutsätter en växling mellan aktivitet och reflektion. Det här får till stånd en ”rörelse” i människan, vilken i bästa fall leder till ett nytt slag av tänkande och verksamhet.

Genom att växla mellan konkret bildskapande och diskussion övar man sig i att utvärdera sin egen verksamhet och att ställa den i relation till andra och annat. För att uppnå insikt och förändra sitt eget handlings sätt förutsätts medvetenhet, och den uppkommer endast genom att man växlar mellan verksamhet och diskussion.

En aktivitet utan diskussion om aktiviteten främjar inte inläring.

När unga skapar bilder tillsammans, i samma rum, kring samma teman, till och med gemensamma bilder, uppkommer en trygg atmosfär av gemenskap. Den här atmosfären är en god grund för att olika, även smärtsamma, ämnen ska stiga till ytan och bli behandlade. När till exempel saker som kommer fram i en målning behandlas genom diskussion i gruppen, uppstår ökad förståelse. Den unga inser att även andra har samma problematik, vilket gör att det blir möjligt att behandla frågorna förtroligt.

Ett exempel på bildkonstverkstadens praxis är utförandet av en egen kartmålningssinstallation:

Den unga målar utgående från sin intuition en karta, med vars hjälp han eller hon visuellt gestaltar sin egen bakgrund, nutid och framtid.

På kartan placeras och fästs antingen färdiga eller egenhändigt tillverkade föremål, som symboliserar vissa speciella saker eller aktörer. På kartan placeras på noggrant uttänkta platser till exempel ”stopparen”, ”uppmuntraren”, ”älskling”, ”konstig” eller ”jag själv”.

När installationen med målningar och figurer är färdig, presenterar deltagaren sitt verk för de andra gruppmedlemmarna. Deltagaren framför som en berättelse, vad som möjligen händer på bilden och varför figurerna har placerats på kartan på det här sättet. När berättelsen framskrider funderar deltagaren över varför varje gestalt är på just det utvalda stället, och om någon gestalt borde flyttas. Berättelsen kan också framföras som ett spel; genom att ändra placeringar sker det eller det.

När berättelsen är färdigt framförd, kan gruppmedlemmarna ställa frågor och förändringsförslag till kartans händelser och rörelser. Då utvidgas diskussionen och nya synvinklar framkommer. Gruppmedlemmarna för in en bred skala av fortsättningsalternativ i diskussionen.

4. Gemensamma, generativa teman:

”Vem bestämmer vad vi ska göra?”

De teman som man arbetar med på bildkonstverkstäderna lockas fram ur gruppen. Vilka teman som behandlas bestäms utgående från de utgångslägen och den levnadsvärld som är ungdomarnas egen, där de unga lever.

Motivationen måste väckas i de ungas egen livsmiljö, av deras egen verklighet. Handledaren måste vara lyhörd och uppfatta de verkliga och betydelsefulla teman som kommer fram i gruppen och som bör processas tillsammans. Utgångspunkten för inläring är att man tillsammans väljer vilket tema som ska utgöra grund för bildskapandet. Det gör att det gemensamma temat berör allas liv och deltagarna får känslan av att ”det här är min sak”.

De teman som på ett eller annat sätt berör alla medlemmar i gruppen, berikas och utvidgas genom att man försöker hitta gemensamma nämnare som berör samtliga gruppmedlemmar och på så vis kan ett tema leda vidare till ett nytt tema. Det gör att ett tema föder ett nytt och att behandlingen av frågor utvidgas och fördjupas.

När temat utvidgas till att beröra till och med allmängiltiga fenomen sker en utvidgning av tankar och medvetande, varvid den egna personliga levnadsvärlden ställs i relation till en större helhet och dess betydelse kan förändras.

Exempel på ett gemensamt och generativt tema är konstverkstaden som varierar fotografering, kollage och miljökonst:

Miljötemat kom upp i gruppen, där flera stycken hade problem med boende och/eller sin omgivning. Det var bostadslöshet och olika problem som inverkade på boendetrivseln. Temat utvidgades under arbetets gång från privat till allmänt. Först behandlades den egna levnadsmiljön med tillhörande problematik och positiva saker. Temat utvidgades till att handla om miljöfrågor till och med globalt.

Processen inleddes med att fotografera den egna levnadsmiljön, dess skönhet och fulhet, ljus och skuggor. Bland fotografierna valdes ut två bilder, som var så långt ifrån varandra som möjligt. Av parbilderna sammanställdes en liten utställning, där var och en presenterade sitt verk och samtidigt olika sidor i sin egen levnadsmiljö. Den stora mängden bilder lockade oss att behandla temat också med kollageteknik. Då utvidgades temat från att handla om den egna levnadsmiljön till en mera allmän nivå. Några kollage kommenterade jordglobens allmänna tillstånd och mående, allt från befolkningens explosionsartade tillväxt till miljöförstöring.

Utgående från bilderna föddes idén i gruppen om att göra ett miljökonstverk till det område där många av verkstadsdeltagarna bodde. Efter långdragna tillståndsansök-

ningar och behövliga arrangemang gjordes av naturmaterial ett verk som placerades permanent i bostadsområdet.

5. Kodning och avkodning:

Teman som är konkreta små bitar, möjliga för alla att förstå

Kodning betyder konkretisering av teman. Ett tema uppdelas i så små bitar som möjligt, vilket innebär att det bildas delteman som behandlas med användning av konkreta koder. Som koder kan användas färdiga bilder, texter och föremål.

Det är alltid inläraren själv som väljer koder. Också uppdelningen av temat till delteman görs av den unga själv. Handledaren ger ledning och stöd, ställer frågor så att behandlingen av temat framskrider. Den egentliga behandlingen görs av inläraren själv.

Avsikten med kodningen och avkodningen, alltså med behandlingen av temat, är att forma inlärarens datastruktur och lyfta fram skadliga föreställningar och myter som inläraren kan ha.

Syftet med konstarbetet är att för deltagaren själv skapa kunskap om sig själv, sina egenskaper och sin omgivning och därigenom frigöra deltagaren till att bli en medveten aktör som klarar av att skapa sin egen historia och kultur.

Som exempel på kodning och avkodning presenteras en övning, där man bygger sin egen livslinje i form av en installation:

Deltagaren skapar sin egen livslinje, kronologiskt, visuellt, på det sätt som han eller hon vill, med färdiga föremål, bilder och texter.

I genomgångsdiskussionen ges konkret innebörd åt föremålen och bilderna (tider, platser, händelser, upplevda känslor då och nu...).

Avsikten med diskussionen i grupp är att främja medvetandeprocessen för samtliga gruppdeltagare.

Det är inte meningen att man i gruppen ska utvärdera alstren eller deltagarens liv och egenskaper, utan att man genom att ställa frågor ska få deltagaren till en källa för ny information eller medvetenhet. Det är handledarens uppgift att se till att alla blir hörda och att alla får utrymme att uttrycka sig.

6. Att bli medveten:

Hurdan är jag – hurdan värld är jag en del i?

Förutsättningen för att lära sig nytt och därigenom förändras är att bli medveten. Människan bör bli medveten om sig själv och sina egenskaper. Likaså bör människan bli medveten om den omgivande världen och de oegentligheter som förekommer. Samtidigt måste människan bli medveten om sin egen plats i den omgivande verkligheten.

Utgångspunkten för bildkonstarbete är självbiografiskt temaarbete. Huvudvikten ligger inte på att lära sig olika tekniker inom bildkonst, utan på de teman som berör livet och som man vid en viss tidpunkt bearbetar. Fokus för både handledarens och hela gruppens arbete ligger på att främja varje deltagares process mot medvetenhet.

Många unga har upplevt utanförskap, lösryckthet, kraftlöshet och marginalisering i förhållande till den omgivande världen. Många har lämnats ensamma med att bilda sig en uppfattning om världen och därigenom om sig själva.

Målet med bildkonstarbete är att få inlärarna att steg för steg bli medvetna om att människan och människans verksamhet inte är avskild från världen, utan att människan kan påverka sin omgivning, sina omständigheter och sin kultur genom sina egna handlingar.

Ett exempel på hur man lär sig medvetenhet med bildkonst som redskap är en övning där ett besök på en utställning följs av att man skapar egna alster:

Utställningen kan vara vilken bildkonstutställning som helst som är möjlig att besöka. Samtidigt blir man bekant med utbudet på konstutställningar i näromgivningen.

Först bekantar man sig med utställningen och eventuellt med platsen för utställningen genom att studera arrangörernas information (pressrelease, webbsidor, tidningsartiklar, mm.). Före besöket på konstutställningen ges en uppgift eller flera, som får deltagarna att fundera över vilken information och vilka ställningstaganden som förmedlas genom alstren på utställningen. Samtidigt funderar man över om det är möjligt att påverka, ta ställning och förändra världen med hjälp av konst.

Utgående från förhandsinformation, förhandsuppgifter och diskussioner väljs ett tema för ett eget alster med anknytning till besöket på utställningen. Utförandet är i allmänhet fritt, även om det också kan fungera som övning i någon viss teknik (t.ex. grafik).

Huvudvikten i hela arbetsprocessen ligger på funderingar kring huruvida det är möjligt att med bildkonst och konst överhuvudtaget inverka på till exempel gemensamt beslutsfattande. I bearbetningen av det egna alstret försöker man bli medveten om vilka saker man vill påverka, vad man vill förändra. Till exempel möjligheterna att inverka på miljöfrågor kommer ofta upp till behandling i ungas alster. När alstren behandlas i gruppen och var och en presenterar sin egen synvinkel genom sitt eget

verk, blir gruppmedlemmarna medvetna om många olika saker. I bästa fall producerar uppdelade teman många slag av ny kunskap.

7. Att identifiera attityder:

Genom mina bilder ser jag min verkliga värld

Reflektion ingår som en väsentlig del i bildkonstarbete. Deltagaren granskar sin verksamhet och övriga gruppmedlemmar fungerar som speglar. När den unga granskar sin verksamhet blir han eller hon medveten om de hinder för inläring/handling som grundar sig i inlärd attityder och myter.

Förmågan att identifiera de egna attityder och skadliga myter som förhindrar inläring tränas funktionellt med olika slags övningar. Med hjälp av bildskapande kommer man åt på ett verkligt sätt behandla egna och omgivningens attityder och värdevärlden i näromgivningen.

Det går inte att identifiera attityder i en handvändning. Det är en fortgående process, som människan bör vara medveten om och där reflektion bör ingå.

Det är omöjligt för människan att agera helt fritt från värderingar. Vi bär alla med oss vårt förflutna, våra erfarenheter och våra värderingar. Det gör att uppfostrings- eller tillväxtsituationen aldrig är neutral. Enbart objektiv överföring av information är inte möjlig. Därför bör man i bildkonstarbete sträva efter största möjliga transparens och samtidigt ifrågasätta de mytiska uppfattningar som är tätt sammanflätade med konst.

Ett exempel på en övning i att identifiera sina egna attityder är att efter att man har sett en viss film diskuterar den och bearbetar ett tema i filmen med hjälp av visuella metoder.

Man väljer tillsammans vilken film man ska se. Det kan vara fiktion eller en dokumentärfilm. I filmanalysen fäster man speciellt uppmärksamhet vid de värderingar och attityder som förmedlas till tittarna.

Varje deltagare utnämner till exempel filmens hjälte, skurk, tysta påverkare eller andra tydliga roller, och motiverar sina synpunkter. När filmkaraktärerna utnämns diskuteras de egenskaper som bestämmer olika roller. När de unga nämner olika roller och beskriver rollpersonernas egenskaper måste de reflektera över sina egna uppfattningar och attityder, till exempel gällande gott och ont, vackert och fult.

Baserat på filmen och analysen av filmen gör de unga ett bildkollage där deltagarna lyfter fram de värderingar och attityder som de anser vara de viktigaste i filmen. I den här uppgiften fungerar filmen inte enbart som underhållning (vilket ofta är fallet) utan även som redskap för att identifiera deltagarnas egna attityder.

8. Att dra slutsatser – syntes

Vad har gjorts, vad har hänt?

I slutet av den pedagogiska processen är utarbetandet av syntes ett viktigt skede. Avsikten är att inläraren drar slutsatser av de behandlade frågorna och strukturerar sin egen andel i dem i ett vidare perspektiv som medlem i gemenskapen.

Utgående från syntesen har inläraren möjlighet att skapa en ny handlingsmodell, som leder till förändring i hans eller hennes personliga liv och eventuellt i omgivningen och i inlärarens hela levnadsvärld. I bildkonstarbete sker detta bäst genom att man samlar ihop alla skapade alster, skrivna texter och all lagrad information och försöker hitta en röd tråd och kronologisk utvecklingskurva i dem. Det här gör varje deltagare själv och handledaren fungerar enbart som tekniskt stöd och minnehjälper. Repetition av olika diskussioner som har förts i konstverkstäderna hjälper deltagarna att göra sin syntes.

Ett exempel på utarbetande av syntes är att samla ihop konstarbetets frukter till en liten utställning:

Varje ung sammanställer av sina konstverk, texter och dokumenteringar en liten helhet, som ställs ut tillsammans med de andra deltagarnas motsvarande samlingar.

Avsikten med utställningen är att sammanfläta hela spektrumet av aktivitet, hur olika teman har bearbetats och vad som konkret har hänt under bearbetningen; vilka insikter som har uppstått.

9. Förändring

Jag lär mig – jag förändras – jag förändrar världen

Bilkonstarbetet i sin helhet siktar mot förändring. När målet är att få till stånd en process, där de unga genom verksamheten blir medvetna och förnimmande aktörer, är en förändring oundviklig. Processen leder till insikter och inläring, som leder till nytt tänkande och i bästa fall ett nytt förhållningssätt till hela omvärlden. Den här förändringen är behövlig och nödvändig, inte enbart ur mänsklig synvinkel och ur individens synvinkel, utan för hela samhället.

Bildkonstarbete kan i bästa fall fungera som en övning i att förändra hela livet. När bildskapandet inte grundar sig på enbart inläring av tekniker, utan utgångspunkten är självbiografiskt temaarbete, öppnar det möjligheter till nya perspektiv.

Ett exempel på övning i att förändra sin synvinkel är temaarbete i ”jag-grupp”:

De unga ombeds att ta med sig gruppporträtt som är av betydelse för dem själva, där de själva är med. Med fotografierna som ett av elementen görs ett verk, där man inledningsvis funderar på sin relation till gruppen på fotografiet och till gruppens kontext.

Begrundandet utförs väldigt konkret genom att man berättar om fotograferings-situationen, vilka som är med på fotografiet, var det togs osv. Från det konkreta berättandet övergår man till att fundera över sin egen relation och förhållningssätt till fotografiet, personerna osv.

Arbetet fortsätter med att man bearbetar verket genom att lägga till nya element och ta bort befintliga. Samtidigt funderar man över förändringar i sitt eget förhållnings-sätt till andra och till omgivningen. Man försöker identifiera förändringen.

Granskningen av verken görs som pararbete enligt principen för expressivt konst-arbete. Det betyder att paret turvis ställer "förundrade" frågor och antecknar svarens nyckelord, till vilka man senare återvänder. Så fortsätter arbetet tills allt väsentligt har kommit fram och det inte längre finns något behov av att förändra verket.

I slutdiskussionen berättar konstnären om arbetsprocessen med verket och dess utvecklingskurva eller den förändring som arbetet eventuellt ledde till. De övriga i gruppen kan ställa preciserande frågor.

5.2. Keramik

Verksamheten på startverkstadens keramikverkstad kan indelas i två olika verksam-hetsformer med delvis olika mål, dvs. keramik som uttrycksmedel och keramisk produktion.

5.2.1 Keramik som uttrycksform

Keramikverksamheten fungerar som en bildkonstverkstad, där man använder sig av metoder för keramisk skulptur. Den kan användas antingen fristående eller i kombination med andra bildkonstformer.

Keramik som uttrycksform är ett redskap för inläring och växande, inte föremål för inläring.

När keramiken kombineras med andra konstområden, som till exempel keramiska instrument till teateruttryck, betjänar den en större temahelhet för inläring eller uttryck. Då kan man träna eller lära sig att planera och genomföra större helheter på ett sådant sätt att det hjälper deltagaren att identifiera sina egna egenskaper och sin relation till andra och omvärlden.

Syftet med uttryckande keramikarbete, liksom med bildkonstarbete, är att få deltagarna till insikt om att de med sin egen verksamhet kan påverka sitt liv.

Den pedagogiska referensramen är den samma som för startverkstadens övriga bildkonstarbete, nämligen Paulo Freires pedagogik för förtryckta. Också i läroplanerna för keramik som uttryck har man beaktat de viktigaste grundprinciperna för frigörande pedagogik: subjektskap/objektenskap, dialog, praxis, generativa teman, kodning och avkodning, att bli medveten, att identifiera attityder, syntes och förändring.

Teknik i anslutning till keramiskt skapande kan ibland utgöra ett hinder för inlärarcentrerat och fritt uttryck. Men å andra sidan främjar teknikens existens förståelse för och accepterande av begränsningar. Det väsentligt här är gestaltning och inläring av samband mellan orsak och verkan.

5.2.2. Keramisk produktion

Keramisk produktion ligger närmare arbetsträning än vad keramik som uttrycksform gör. Att producera enligt kundbeställningar gör det möjligt att pröva arbetsträning i startverkstadsträningen. De unga som har nått längre och som har bildat sig en uppfattning om sin egen inriktning kan pröva på yrkesmässigt keramikarbete.

Produktion ger en möjlighet att sätta sig in i hantverk som yrke och hobby. Den erfarenheten kan underlätta yrkesvalet eller hjälpa den unga att hitta en meningsfull sysselsättning.

Produktionsmässiga val i fråga om dessa

- » att lära ut och överföra kulturarvet (till exempel produktifiering av forntida keramik)

6. Teateruttryck som arbetsmetod

Ordet teater kan skrämma många unga som kommer till verkstaden, vilket ledde till att en startgrupps verkstadsperiod med teateruttryck för unga fick det nya namnet ”människoforskningslaboratorium” – på de ungas eget initiativ.

På startverkstaden har teateruttryck mera fokus på uttryck än på att skapa teater. Beroende på gruppens behov och teman kan man på verkstaden emellertid också göra mera traditionell teater och några mindre föreställningar har också uppförts.

Arbetsmetoderna i teateruttryck och andra uttrycksformer på startverkstaden indelas i följande fyra faser:

Introduktions- och gruppbildningsfas: deltagarna bekantar sig med varandra och gruppandan byggs upp genom spel, lekar och förtroendeövningar. Det här skedet infaller i verkstadsperiodens inledning och på läger.

Självkännedomsfas: man bekantar sig i lugn och ro, med hjälp av tid och tystnad, med sin egen fysiska och psykiska kondition. Man tar reda på var man behöver stöd, vilka de personliga stötestenarna är och vad som hindrar inläring av konsten att ta kontroll över sitt eget liv. Metoder i självkännedomsskedet är avslappning, meditation och användning av olika slag av självmassage och parvis massage. Man arbetar med att hitta konkreta självvårdande metoder vid till exempel depression, ångest, panik, sömnlöshet och beroende.

Att bekanta sig med känslor och deras funktionsmekanismer: man koncentrerar sig på att identifiera sina egna känslor och bearbeta dem med hjälp av inre samling, rörelse och dans, röstövningar och känslolägesövningar.

Man undersöker i praktiken hur man kan lära sig att förstå och hantera känslor. Man lär sig olika tekniker för kontroll av känslor. Man gör också känslöimprovisationer, där man undersöker känslornas växelverkan, deras olikheter och inverkan på ens eget – och andras – liv. Man lär sig att ta ansvar för sina egna känslor.

Drama, teater – den så kallade produktionsfasen: innefattar grundtekniker i skådespelararbete och uppförande av teater, improvisation, att göra demos och att från manuskript till scenografi planera, genomföra och framföra en egen föreställning i liten skala. I det här skedet ingår också som viktiga delar kreativt skrivande och grunderna i manuskriptförfattande.

I praktiken har det visat sig att en åtta veckor lång verkstadsperiod är för kort för en genomgång av punkterna 1–3. Längre verkstadsperioder på ett halvt år har däremot visat att de unga i målgruppen behöver tid och utrymme för bearbetning av sina frågor. En verkstad som fungerar enligt nonstop-system gör det inte möjligt att använda speciellt många metoder för teateruttryck – åtminstone inte speciellt grundligt. För de här metoderna behövs nämligen uttryckligen naturligt utvecklat förtroende, en intensiv grupp och gemensam tid.

6.1. Uttryckskraftens källa är ett enande behov av kontakt

Människan har veterligen sedan historiens begynnelse varit intresserad av livets uppkomst, utveckling och mening. Hon har en benägenhet att hitta en betydelse och mening i olika händelser och fenomen – och därigenom försöka förstå dem. Människan har ett inbyggt behov av att öka sin förståelse och kunskap. Men förståelse och kunskap kan inte växa med enbart materiella medel, utan det behövs också emotion och empirisk, självupplevd kunskap, som känns någonstans och står i förbindelse till någonting. Teaterns (också dansens, sångens och musikens) och människans historia av rituell och gemensam uttryckskraft är alltså starkt knuten till upplevelser av enhet.

Teater-, dans- och sångframträdanden i människans historia härstammar från shamanistiska dyrknings seder och ritualer, genom vilka man försökte få kontakt med naturkrafter som var mäktigare än människan. Människans – delvis omedvetna – behov av ritualer för att uppnå ökad kunskap har hållit utövandet och upplevelsen av teater vid liv ända fram till vår tid, även om teatern har förgrenats åt många olika håll från sina ursprungliga rötter.

Vi bär i vårt kollektiva arv minnen där ritualer som utförts i natur- eller enhetsupplevelser har stärkt oss som människor och gjort oss friska både själsligt och fysiskt och främjat hela människosläktets allmänna utveckling. Dessa tidiga ritualer gav en mening åt livet. På de tiderna kände mänskligheten förmodligen inte till sådana sjukdomar som depression, utmattning eller en känsla av meningslöshet. Allt hade en mening och en egen plats – till skillnad från i den verklighet som dagens verkstadsungdomar lever i.

6.2. Ökade insikter på startverkstäderna?

Nutidsmänniskor har mycket sjukdomar – speciellt psykiska. Depression, panikstörning, utmattning, förändringar i sinnesstämning, självdestruktiva tankar, självmords-

försök, ätstörningar, självskärning, olika slags karaktärsstörningar (särskilt narcissistisk personlighet), ADHD, sömnlöshet, neuroser, addiktioner och ångesttillstånd är mera eller mindre en del av dagens verklighet för – nästa alla – såväl verkstadsungdomar som de omgivande handledande och tränande arbetsgemenskaperna. Samma ”sjukdomar” grasserar i allt högre grad överallt – det kommer hela tiden flera diagnoser och nya läkemedel.

Gemensamt för dessa besvär är människornas upplevelse av att livet är meningslöst, att ”ingenting spelar någon roll” och ”jag bryr mig inte, jag kan inget åt det ändå...”. Människan upplever att hennes liv är meningslöst och ser inget sätt att påverka det. Den materialistiska människo- och livsuppfattningen håller på att nå vägs ände – även om konsumtion fortfarande kan trösta några. Människorna börjar på grund av klimatförändringen vakna till insikt om att det inte är tillräckligt i livet att bara samla på saker och egendom.

*”Jag har kommit för att bekämpa min största fiende – mig själv.”
(Sioux-ordspråk)*

Människan kan påverka sig själv på sinnes-, tanke-, kropps- eller känslonivå och känna att livet har en mening. Människan har hela tiden möjligheten att förändra sig själv ”till det bättre” (läs: till att bli mera medveten), men endast sig själv. Endast därigenom kan man påverka andra runtomkring. Genom sin egen förändring kan man börja tro på livet, dess bärande kraft och på någonting större än en själv – återigen, likt våra förfäder.

Den svenska konstforskaren och författaren Olof Lagercrantz har sagt om flow-upplevelsen i anslutning till den skapande processen, att ”vi plötsligt minns något viktigt som vi vetat men glömt.” Efter en sådan upplevelse av att minnas strävar människan efter att uppnå den igen och igen, eftersom hon vet att den är en del av meningen med livet. Den är inbyggd i oss – liksom våra förfäders ritualer.

I samband med utövande av teater och uttrycksövningar har deltagarna på startverkstaden fått uppleva flera sådana här ögonblick av flow. De kan beskrivas som upplevelser som till sitt innersta väsen är mysterier, eftersom de inte kan efterliknas eller upprepas. Det finns inte vissa särskilda övningar som möjliggör dem, man kan bara hjälpa fram dem eller uppmuntra det som sker.

Ibland, av någon anledning, blir det bara så att en kontakt uppstår – och en stor del av medlemmarna i gruppen får uppleva sådan gemenskap och kontakt som de kanske aldrig tidigare har upplevt. Det uppstår starka känslourladdningar och djupa och i det närmaste andliga upplevelser som är svåra att beskriva i ord. Det uppstår en grupp, vi. Det uppstår en kärleksfull gemenskap. Det uppstår ”Vi, som till vår lycka fick vara en del i denna gemensamma upplevelse”. Efter en sådan här upplevelse är det möjligt att förändras, på riktigt. Forskaren Jaana Venkula beskriver en sådan här erfarenhet så här:

”En konstupplevelse i sitt djupaste väsen leder till en jaglös människa, som inte existerar som självkoncentrerad, även om människan i sin upplevelse är aldrig så levande, förnimmande, kännande, kunnig och görande. Jaget smälter in i världen, världen smälter in i jaget, i stunden för händelsen, upplevelsen och görandet. Jag befinner mig i tillståndet för den händelse som konsten just då ger uttryck för. På det mötet inverkar det allmänmänskliga och min egen upplevelse. Att ge sig hän är min egen aktiva insats. Och den insatsen formar min person (Venkula, 103-104).”

Vid samvaro, vistelse i natur, under långa övningar och när gruppen och människan själv stillar sig frigörs energi som vid sin urladdning gör det möjligt för människor att vara det de är. Dessa upplevelser är näst intill omöjliga att intellektualisera, men de innefattar den ”verkliga kvalitet” som för de flesta saknas i nutidens vardagsrutiner - och som är svår att mäta ... eller avbilda som kurvor, boxar eller siffror i en power point-presentation. Dessa upplevelser gör det möjligt att stiga ut ur sitt eget inre ekorrhjul med dess känslor av apati, bitterhet, oförmögenhet och hopplöshet.

Människans ökade medvetenhet och de ”kvalitetsupplevelser” som innehåller andliga värden ur perspektivet för att vara människa är livsviktiga. De utgör verklig näring, sådan andlig näring som varje människa innerst inne längtar efter. Och när hon en gång har fått den, försöker hon uppnå den på nytt. Kontakt med det som är glömt: helig förbindelse till heliga förbindelser.

”I konstupplevelsen är jag djupt inne i verklighetens händelseströmning. Jag lyssnar inte, jag löser inga problem, jag försöker inte förstå, jag försöker inte prestera någonting. Det viktigaste är upplevelsen: det här har ingen början och inget slut, jag glider med denna stund och denna konst, jag är i tiden, och varandets upplevelse lämnar spår (Venkula, 104).”

Kreativt och kroppsligt görande som man lever sig in i kan utgöra en upplevelse, som förenar gemenskapen, stärker sammanhållningen och fungerar som en rening från livets bördor, till vilken samtliga deltagare bidrar med sin egen inre insats.

6.3. Hjälte i sitt eget liv – eller myternas magiska betydelse

Myten, som är en metaforisk berättelse, det undermedvetnas bild, påverkar också nutidsmänniskans på ett djupare plan – trots att den skenbart har försvunnit från vår kultur. Carl Gustav Jung, som skapade begreppet det kollektiva omedvetna, observerade i sina undersökningar och på sina resor i olika kulturer, att samma ämnen upprepas till exempel i mentalvårdspatienters drömmar och i olika folkslags mytologiska berättelser. De här kollektiva ämnena kallade han ”gudomliga

meddelanden”, myter. Samma ämnen upprepas ofta i gamla sagor, berättelser och ursprungsmyter.

Myterna avspeglar psykets djupa struktur, det som ännu förenas till varandets stora helhet och avslöjar de stora meningarna i livet. Myten är en symbolisk berättelse, som fungerar som förmedlare mellan människans medvetna och omedvetna nivå. På startverkstaden arbetar man med de unga med hjälp av just berättelser, självbiografier, hjältar, arketyper, egna favoritsagor och självskrivna historier.

När människan intuitivt börjar ”mytologisera” sitt eget liv till exempel med hjälp av självbiografiskt drama, bildar hon en kreativ förbindelse till sitt eget omedvetna – och börjar verkligen ta livet i sina egna händer. Att leva utan myt är att leva utan kontakt till sitt eget innersta väsen. Varje människa har sin egen historia. Genom att göra teater och uttrycksövningar kan människorna nå sina personliga myter, göra sina egna berättelser levande. Myterna kan man leva om och om igen, de försvinner inte, de ingår i mänsklighetens andliga arv. De är ”heliga”, ständigt närvarande. För gamla tiders nomader, för den primitiva människan, var kosmos alltid ”öppet”, emedan det för nutidsmänniskan i första hand är ”stängt”, eftersom vi har utestängt den andliga världens möjlighet från vår verklighet. Livets helighet är förbjuden, men däremot är livet begränsat av vetenskapliga dogmer och exakta definitioner. Att på detta sätt ”förbjuda” är att förbjuda sitt eget innersta väsen, att kväva frigörande krafter, vilket förorsakar andlig förflackning och sjukdomar. Vägen tillbaka till sig själv och sina egna andliga insikter är upplevelse – inte intellekt. Om det här talar också sociologen och forskaren Jaana Venkula, som kritiserar till exempel datorernas inverkan på vår upplevelse:

”En maskin möjliggör inte flersensoriska upplevelser. Det är viktigt att komma ihåg att symbolerna på skärmen inte ersätter den direkta observationen av verklighetens olika drag, konstens yttersta uppgift... En äkta konstupplevelse är frigörande. Spärrar lösgörs, ögon öppnas, kalla kårar går längs ryggraden. En sanning klarnar för oss via många sinnen, inte enbart som en intellektuell insikt. ”Så är det” gläds vårt sinne, även om upplevelsen uppkommer av en tragedi. Som en annan tänkare, något senare än Platon, sade: ”Sanningen ska göra er fria.” ”Mut mihin en kuunaan kyennytkään ennen, sen teen, ohimennen”(Men det jag aldrig klarade av förut, det gör jag, i förbifarten) säger Aaro Hellaakoski. I den stund vi blir medvetna om sanningen blir det ordning på någonting i vårt sinne som har varit i oordning. Problemet får en lösning, frågan vi har grubblat på får ett svar. När man förstår lider man inte! Den här upplevelsen beskrev Aristoteles med begreppet ”katharsis”, dvs. rening, och fogade till konstens uppgifter också en slags terapeutisk effekt (Venkula, 65).”

Kanske livet inte är möjligt utan ett öppnande mot transcendens. Nutidsmänniskan har också berövat naturen dess andliga dimension. Naturen är numera enbart biologi och kemi och naturandar är ”bara strunt”. På samma sätt tänker man om många

aktiviteter inom det kreativa och andliga området. ”Vad är det riktigt ni sysslar med på den där verkstaden? Något konstnärspyssle?” är frågor som ofta ställs av personer som inte vet vad det handlar om.

Arbetet på verkstaden har gett förmånen att få bevittna flera händelser där människor har fått kontakt med sina egna personliga och med kollektiva myter. Genom att uppleva myter kan människorna förena sin egen berättelse med stora berättelser i historien, hitta en stark inlevelse- och identifieringsyta och få en mera omfattande förståelse av sitt eget liv – och därigenom av livet i allmänhet. En klassisk bok eller film som vid första intrycket verkar tråkig blir plötsligt föremål för stor passion. Livet har börjat få en mening, öppna sig till ett äventyr, där man själv kan ha rollen som aktiv hjälte.

Framföranden eller målade bilder som bearbetas enligt gemensamma teman har gett en varseblivning om att personliga lidanden och fasansfulla upplevelser är väldigt samstämmiga med andras upplevelser. Också starka känslor av lycka och kärlek påminner om andra människors motsvarande upplevelser. Och rädslor är samstämmiga med andras rädslor – de måste besegras på ett eller annat sätt, för annars har hjälten svårt att komma framåt och katharsis, frigörelse, uppnås inte...”

Människan har ett behov av ett meningsfullt liv, ett liv där hon känner att hon lyckas förverkliga någonting nyttigt, nödvändigt. Människan har också ett behov av att växa till sig själv, ett behov av individuationsprocess, en förändring i sitt eget liv – och att förverkliga sin egen uppgift, sin ”hjalteresa”. Det här bevisas av Aristoteles dramaturgiska kurva, som har använts i århundraden och fortfarande aktivt fungerar i filmmanuskript och pjäser, i allt mediaberättande som omger oss.

Människan har, liksom kurvan för dramats hjälte, ett behov av att besegra sitt eget monster, gå djupt ner i dödsriket, i de djupaste avgrunderna, och återvända invigd - som Gandalf den Vite, efter den katharsiska striden – vid liv men förändrad.

6.4. Kreativ självläkande

Genom kreativ aktivitet – och utnyttjande av dess läkande krafter – kan vi med våra handlingar svara på behovet av förändring.

På startverkstaden har man tillsammans med de unga empiriskt undersökt bl.a. kroppsminne. Tillsammans märkte man att kroppsminnet har en viktig uppgift som man ännu idag har undersökt för lite och har för litet kännedom om. Kroppsminnet hjälper människan att få kontakt med sitt verkliga jag, med själen, sinnet och anden. Samtidigt lyfter det fram de saker, händelser och erfarenheter, som man bör låta komma upp till ytan och försvinna. Först därefter är vi redo att fortsätta vår resa – fria från gamla blockeringar.

De diskussioner, övningar, situationer och erfarenheter som har genomlevts med de unga har lyft fram i ljuset en gemensam, stor, icke-narcissistisk längtan, nämligen behovet av ett meningsfullt liv. Alla människor har samma längtan, hur vi än shoppar, inreder, renoverar, byter partner, dator, bil, jobb och bostad. Vi har den. Och om vi inte svarar på behovet, dör vi som människa invärtes och förändras – inte i någon god riktning.

Den uttryckande verksamhet som sker i grupp ger möjligheter att påverka eget och andras liv. Den ger möjligheter att undersöka och förändra livet, att hitta en mening med livet.

De finaste stunderna i arbetet på verkstaden har varit när man har upplevt eller sett att det sker en förändring, ett stort steg eller en insikt. När man har bevittnat ett sådant ögonblick, som har hjälpt en människa att ”komma ihåg” sitt verkliga väsen och sin uppgift. Dessa stunder är individuellt och kollektivt berörande ögonblick, det riktiga livet.

En skådespelare eller någon annan uttryckande konstnär som har inlevelse är lik en shaman, som sammansmälter med det eftertraktade tillståndet – eller ett sådant tillstånd som kan uppkomma i det fria görandets flöde, som av misstag, enligt världsalltets logik. Det här tillståndet framträder för att hjälpa människan i fråga, hela gruppen – eller någon annan, till exempel en åskådare.

Kanske tillfälligheter inte finns i ordets egentliga bemärkelse. Allt i hela världsalltet följer en viss logik för skapandets energi, även om det oftast är svårt att uppfatta i detta millimetersystem. Ibland, i ett tillstånd som har framkallats av gemenskapens kreativa energi, kan man uppleva skymten av den helhet som omger oss. Vetskapen om att livet bär, att vi är på en skyddad resa hela tiden – trots de motgångar som vi upplever. De skymtarna är ”maskhål”, möjligheter till transformation, till förändring.

Inuti varje människa finns en kreativ helare – oberoende om hon vill det eller inte, och ofta inte, eftersom det tvingar till att ta ansvar för eget liv och egna val. Då kan man inte längre lägga över ansvaret på andra. Att känna igen och ta i bruk denna ”klan av helare” i sig själv kommer att vara människosläktets största utmaning – nu och i framtiden.

”En konstupplevelse lämnar spår, som kan ha följder för hela personen. Den kan förändra vår uppfattning om verkligheten, till och med om hela levnadsförloppet, inriktningen för våra undersökningar och vår kunskap, vilket har hänt mig själv. Spåret går inte alltid att beskriva begreppsligt, men kan trots det vara verkligare och väga tyngre än kunskap. Efter en tragisk upplevelse som livet fört med sig kan vi säga att den som upplevde händelsen efteråt var en ”förändrad människa”. Det tillstånd som uppkommer av att betrakta eller lyssna på skön-

het "lämnar spår", övergår till ett själstillstånd som inte går att få till stånd på något annat sätt än genom upplevelse (Venkula, 75). "

7. Multimedia på startverkstaden

Ett gemensamt tema på Ilmaisustartti (Uttrycksstarten) har varit att berätta de ungas egen historia. Multimedia erbjuder utmärkta redskap för detta. Men samtidigt ingår också många slags utmaningar: utrustning som är svår att lära sig använda och invecklade processer. När det lyckas erbjuder multimedia flera olika dimensioner i den ungas tillväxtprocess. Sådana är narrativitet, empowerment och utveckling av mediakritiskt tänkande.

I ett vidare perspektiv omfattar multimedia kombineringsen av olika kommunikationsmedel – på vår verkstad omfattade begreppet närmast digital fotografering, videofilmning, musikproduktion och sammanställningen av dessa. Vi försökte välja sådan utrustning som det var lätt att lära sig använda.

Multimedia fungerade bäst i samband med det inledande lägret på startverkstaden. På lägret lärde sig de unga använda kameran för att sedan filma olika händelser på lägret. Efter lägret editerade varje deltagare sin egen film av materialet, och komponerade musik till. Sedan tittade vi tillsammans på filmerna, gick igenom olika erfarenheter från lägret och funderade på processen med att göra film.

För många unga har det varit en inspirerande erfarenhet att lära sig använda ny utrustning. I bästa fall har den här upplevelsen inspirerat de unga att lära sig mera. I sämsta fall – när den unga har haft många frånvarotimmar - har upplevelsen utgjort ytterligare ett misslyckande. Av den orsaken bör inlärningsprocessen vara noggrant handledd och indelad i olika skeden. Det här lyckas bäst med unga som är i samma skede – och speciellt i internatförhållanden, då den unga inte samlar på sig frånvarotimmar.

När vi senare genomförde motsvarande projekt med unga som började på verkstaden vid olika tidpunkter var resultatet inte särskilt lyckat.

De två första grupperna hade en projektperiod under vilken de unga kunde genomföra egna konstnärliga projekt. Några av dessa var multimedieprojekt, av vilka alla

inte lyckades. En orsak till misslyckande var bristfällig handledning och handledarnas överdrivna tillit till de ungas förmåga till självstyrning. De projekt där en handledare deltog som en medlem i gruppen lyckades bäst. Då kunde handledaren ingripa i och uppmuntra vid svåra situationer.

Varför passar multimedia på startverkstaden?

I fotografering och framställning av videofilm och musik ingår många element som hjälper den unga att växa och finna sin plats. Med **narrativ metod** avses att man berättar den ungas egen historia. En kort variant är en levnadslinje som berättas genom att man ritar och framför och en längre variant är en film om den ungas liv.

Att bli hörd är en viktig utgångspunkt för den narrativa metoden:

*Andra människor tycker att min historia är intressant. Jag är intressant.
Jag är viktig.*

Jag ser mitt liv som en historia och jag lyssnar på andras historier. Kanske är jag inte ensam med mina problem.

Mitt liv har en riktning. Jag kommer någonstans ifrån och jag är på väg någonstans. Kan jag påverka i den riktningen?

Är mitt liv en hjälte- eller loserhistoria? Det går att påverka berättelser: berättar jag min historia själv eller är det någon annan som gör det?

I berättelsen kan man se på sig själv på avstånd. Med hjälp av en fiktiv person kan man pröva hur det går i vissa speciella situationer. Fiktiva personer är alltid skapade av någon annan.

När jag får säga det jag vill ha sagt kan jag fortsätta min resa.

Ur den här synvinkeln fungerar arbete med multimedia också som empowerment, vilket i korthet betyder att inse sitt eget värde. Tillsammans med övriga metoder på startverkstaden sätter det igång en stärkande process, som resulterar i att den unga börjar önska förändringar i sitt liv och förstå att han eller hon själv kan påverka sitt eget liv. Den unga börjar spela huvudrollen i sitt eget liv.

I utvecklingen av Uttrycksstarten utvecklades multimediaperioden i riktning mot en produktionsverkstad och slutligen till en separat arbets träningsverkstad.

8. Ingredienser för en lyckad startverkstad – hur blev resultaten?

8.1. Individuell träning

Vid sidan av uttrycksverkstäderna ingår i verksamheten en aktiv individuell träning, vars möten hålls under startperiodens gång enligt överenskommelse. Vid mötena går man igenom den ungas önskningar, förväntningar och eventuella fortsatta planer och uppmuntrar den unga att gå framåt i sitt liv. De individuella handledarna (till exempel tjänsten Koho-palvelu på Silta-Valmennus) besöker emellanåt sina unga deltagare och hjälper dem med olika pappers- och ansökningsärenden med anknytning till de fortsatta planerna.

Redskap i individuell träning:

Att utarbeta en plan tillsammans med handledarna:

- » utvärdering en gång i veckan under de första fyra eller fem veckorna (inledande period), därefter en gång per månad, dvs. totalt cirka tio gånger med ”egen handledare”.
- » utarbetande av en personlig tidsplan, personliga mål, intressen och antecknande av dem, framtidsönskningar, drömmar och framtidsplaner, antecknande av startperiodens innehåll i relation till egna erfarenheter och eget projekt.
- » utvärdering av frånvaroindex.

8.2. Startträningens utmaningar för handledarna

Det är ingen självklarhet att startträningen lyckas, utan det beror på olika faktorer av vilka den viktigaste är handledarnas förmåga och vilja att driva en krävande process. Förutsättningen för att lyckas är ett medvetet beslut om öppen dialog i all verksamhet. Handledaren bör ha en stark åsikt om att vägen till förändring går genom en växling

mellan öppen diskussion och fördomsfri verksamhet. Handledaren bör klara av att arrangera sådana inlärningsituationer där verksamheten går igenom med hjälp av diskussion. På så vis säkerställs att verksamheten är reflekterande.

Av de handledare som drar startverkstaden krävs förmåga till stark närvaro, inlevelse i processerna och mod att möta ett brett spektrum av känslor, attityder och beteende. Handledarna bör kunna plocka upp teman som kommer fram i gruppen och våga styra verksamheten i behövlig riktning. Dessutom är det en fördel om de har pedagogiskt kunnande i att leda grupper och insikter i användningen och effekterna av terapeutiska metoder.

De ungdomar som kommer till startverkstäderna har ofta utmanande bakgrund. De har ofta erfarenheter med anknytning till problem med den mentala hälsan, en våldsam uppväxt, anstaltliv och/eller drogbruk. Om handledaren på startverkstaden inte har rätt trovärdighet vid mötet med målgruppen, är spelet förlorat från första början. Med de här unga klarar man sig inte med traditionell ordergivning, konstgjord auktoritet eller påklistrad status. Sådant bryr de sig inte alls om.

Det viktigaste är förmågan att höra, lyssna och vara närvarande – och modet att vara en sådan vuxen som den unga i de flesta fall har saknat ända sedan barndomen. Uppgiften är krävande, men man klarar den om man tror på människans inre kraftresurser och möjlighet till förändring och inte inbillar sig att man är oersättlig som ”de ungas förstående hjälpare”. De här unga bör stärkas till att bli självständiga och inte vara beroende av någon eller någonting.

Startverkstadens handledare måste våga vara sig själv med känslor och allt. De unga som de möter är skickliga på att skilja äkta från oäkta och verklig närvaro från inlärd empatimanér. Handledaren måste också vara ärlig – mot både sig själv och de unga. Ingenting behöver tystas ned och det är tillåtet att bli arg om man känner för det. Men framförallt måste handledaren ha en förmåga till empati som är oberoende av egna personliga projektioner och som möjliggör närvarande lyssnande och en varm kram när det behövs.

Det är idealiskt om handledarna på startverkstaden är så erfarna när det gäller dem själva att de märker när de börjar avspegla sina egna problempunkter på de unga – vilket ofta händer när man identifierar sig med en annan människas känslor – och kan avstyra denna missriktade empati genast. Handledaren på startverkstaden får inte prata om ”mina ungdomar” eller vara svartsjuk på dem gentemot andra handledare eller andra vuxna, eftersom sådant beteende snabbt leder till att korthuset rasar.

Alla, också de allra underbaraste, unga deltagare är endast på besök i verkstaden och handledarnas uppgift är att hjälpa dem framåt till att bli självständiga, tänkande och handlande människor som styr sina egna liv.

8.3. Startverkstadens klientresultat

I sådan handledande verksamhet som idkas på startträningen är utvärdering av klientresultat och effekter en krävande uppgift som bör göras utgående från flera synvinklar.

Den viktigaste aspekten vid utvärdering är hur den ungas psykiska, sociala och fysiska funktionsförmåga utvecklas i jämförelse med hur läget var när den unga kom till verkstaden. En annan viktig aspekt är hur den unga klarar av att sätta upp egna mål och arbeta framåt enligt dessa. En tredje aspekt är vad den unga själv upplever sig ha fått under verkstadstiden. De här utvärderingsaspekterna kan sammanfattas till en helhetsutvärdering av den ungas tillväxt och utveckling.

Helhetsutvärderingen utgör en del av vardagen för och yrkesskickligheten hos handledarna på verkstaden. Den görs i den dagliga verksamheten och stöds av att gemensamma spelregler gäller för utvärdering, självutvärdering, inlärningsdagbok och individuell träning.

Det är svårt att rapportera utvärderingsaspekter statistiskt av den enkla anledningen att utvärderingen sammanhänger med varje individs utgångsläge och personliga förväntningar, mål och utvecklingsprocess. Det är svårt att till exempel för beslutsfattare beskriva startträningens effekter ur synvinkeln för stödjande av den ungas tillväxt och utveckling.

Sini Vartiainen gjorde sin pro gradu avhandling om några unga deltagare i Uttrycksstarten på Silta-Valmennus, som en fallstudie baserad på temaintervjuer. (Vartiainen 2008)

Vartiainen gjorde i sin undersökning iakttagelser som till stor del stämmer överens med den respons av unga som återges i första kapitlet i denna publikation. Eftersom startträning syftar till att den unga ska socialiseras i samhället och eftersom ofta också tjänstebeställarna och finansierarna förväntar sig konkreta resultat, är det skäl att granska verksamheten även utgående från resultat. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att startträningens utvärdering som grundar sig på resultat bara är en, och inte den viktigaste, utvärderingsaspekten.

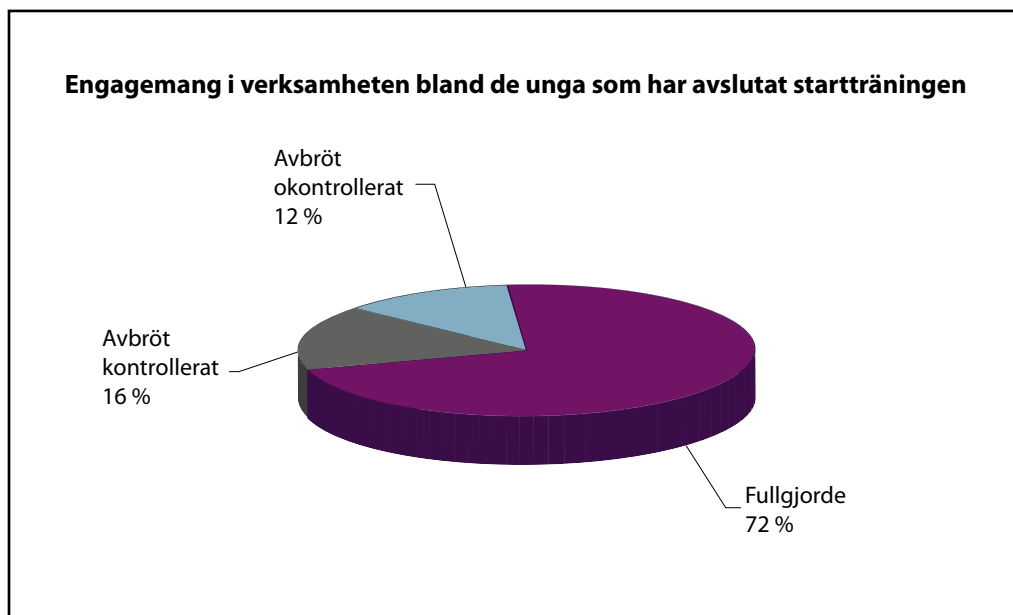
Det är naturligt att resultat och slutledningar av utvärdering av den ungas tillväxt och utveckling och verksamhetens resultat inte är oberoende av varandra. Ju bättre man i handledningens grunduppgift har lyckats stödja de ungas tillväxt och utveckling, desto större är sannolikheten att de också engagerar sig för att genomföra sina fortsatta planer.

Ur synvinkeln för stödjande av de ungas tillväxt och resultat är den första förutsättningen för att lyckas i startträning att man når de unga i målgruppen och att det

överhuvudtaget finns tjänster att erbjuda. En annan förutsättning för att lyckas är att de unga hålls kvar på verkstaden och att så få som möjligt avbryter.

Av de 66 unga som avslutade Uttrycksstarten på Silta-Valmennus genomgick nästan tre fjärdedelar en handledningsperiod på antingen ett halvt år eller tre månader. Av deltagarna avbröt 16 procent handledningsperioden kontrollerat, varvid orsaken var överflyttning till någon annan tjänst eller till en långvarig sjukledighet. Endast en av tio unga avbröt handledningen okontrollerat.

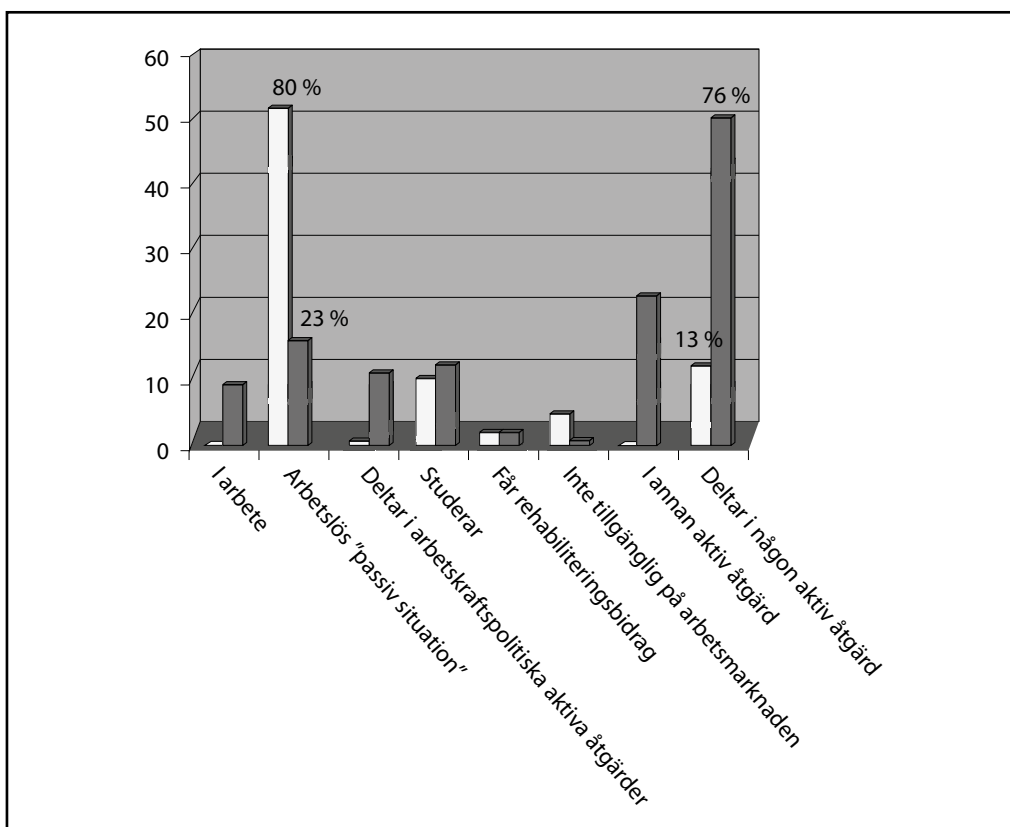
Utgående från den erfarenheten kan man konstatera att de unga förbinder sig till verksamhet som verkligen motsvarar deras behov. Andelen okontrollerade avbrott är i samma storleksklass som vid yrkesstudier på andra stadiet. För de unga deltagarna i handledningen hade många slags svårigheter hopat sig och det vanliga var att till exempel arbetspraktik, anställningar och studier hade avbrutits i förtid.

Startträningens resultat kan utvärderas från flera olika synvinklar. På Silta-Valmennus utvärderas klientresultat för alla tjänsters del genom att man jämför klienternas situation vid ankomsten och vid periodens slut vad gäller ställning på arbetsmarknaden, utkomst och placering.

Som en allmän beskrivning av klienternas situationsförändringar används aktiveringsgrad, dvs. klienternas deltagande i arbete, utbildning, rehabilitering eller andra tjänster före och efter deltagandet i Siltas tjänster.

För de 66 stycken unga som fullgjorde startträningen är placeringssituationen och aktiveringsgraden vid ankomsten till och avslutandet av tjänsten följande: De ljusa staplarna visar situationen vid ankomsten och de mörka staplarna visar situationen vid avslutandet.

Vid ankomsten var 80 procent av de unga arbetslösa i passiv situation och deltog inte i någon av de utbildnings- eller arbetskraftstjänster som erbjuds av samhället. Dessutom var närmare hälften inte ens arbetslösa arbetssökande på arbetskraftsbyrå. En femtedel av de unga var helt utan inkomst, dvs. de hade inte heller någon kontakt till socialbyrå.

När verksamheten avslutades placerade sig 76 procent i någon aktivåtgärd, dvs. arbete (14 %), utbildning (13 %), arbetskraftspolitiska åtgärder (12 %) och i andra aktivåtgärder (33 %). Med andra aktivåtgärder avses att klientförhållandet fortsätter till exempel med individuell träning på Koho, med någon annan av Silta-Valmennus verkstadstjänster eller med andra aktörers tjänster.

Antalet unga som var arbetslösa i passiv situation minskade jämfört med situationen vid ankomsten från 80 procent till 23 procent och alla som inte var i arbete var arbetslösa arbetssökande.

Enbart utgående från dessa resultat borde det vara klart att handledning med konst som metod borde ha sin vedertagna plats bland verkstadstjänster med syftet att förebygga marginalisering.

Om man skulle uppskatta effekterna av aktivering av en ung person genom att beräkna de alternativa kostnaderna, skulle vi säkert få ett positivt resultat.

9. Fem steg mot förändring - hustavla för planerare och ge- nomförare på startverkstäder

I indianreservat i Nordamerika har man börjat lösa problem med anslutning till marginalisering genom att återväcka indianernas ursprungliga holistiska tänkesätt, naturliga gemenskap, naturkontakt och kreativa hantverkstraditioner. I det omfattande projektet "Medicine Wheel" har man observerat att den karaktärsdrag som förebygger marginalisering och som bör utvecklas är viljestyrka. Den egenskapen saknas också hos de unga finländare som riskerar att marginaliseras – och särskilt hos dem som har drabbats av depression.

På föreningen Silta-Valmennus startverkstad används det femstegsprogram som presenteras här nedanför. Målet är att följa det konkret i all verksamhet. Det lönar sig för alla verkstadsmedlemmar att lära sig stegen – och handledarna borde också testa dem för egen del. Vilket av stegen är det svåraste? Vilka steg bör man träna mest, för att viljestyrkan ska utvecklas till den potential som är naturlig för var och en av oss?

1. Stanna upp – Stilla dig – Lyssna till dig själv, vad behöver du just nu?
2. Sätt upp ett mål för att uppfylla ditt behov.
3. Sätt planerna i verket.
4. Ge inte upp. Var ihärdig. Försök igen. Sisu.
5. Avsluta verksamheten. Var nöjd över att du slutförde din uppgift. Snart är det tid att stanna upp igen...

Med önskan om en händelserik, rolig och tröstefull resa mot förändring!

10. Källor

Autio, Minna & Eräranta, Kirsti & Myllyniemi Sami (toim.), *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot vuosikirja*, Helsinki. Hakapaino 2008

Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna (artikkeli), *Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä*. Yhteiskuntapolitiikka 66(2001):3.

Bardy, Marjatta (toim.), *Taide tiedon lähteenä*. Jyväskylä: Atena, 1998.

Freire Paulo, *Sorrettujen pedagogiikka*, toim. Tomperi Tuukka, suom. Kuortti Joel, Tampere: Vastapaino 2005

Hannula, Aino, *Tiedosteminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 167, Helsinki 2000.

Jung, C.G. , *Unia, ajatuksia ja muistikuvia*. Juva: WSOY, 1990.

Kekkonen, Helena, *Paulo Freire- alistettujen herättäjä*. Psykologia 6/81, 1981.

Kokko, K & Pullinen, L., *Aggression in childhood and long-term unemployment in adulthood: A cycle of maladaptation and some protective factors*. Developmental Psychology 36, 2000

Pulkkinen, Lea, *Emotion säätely kehityksessä*, Psykologia 29, 1994

Pulkkinen, L. (toim), *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä, Atena 1996

Vartiainen Sini, *Tapaustutkimus Ilmaisu-startin nuorista Tampereella*. Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön laitos, 2008.

Venkula, Jaana, *Taiteen välttämättömyydestä*. Helsinki: Kirjapaja Oy, 2003.

11. Författare

Sampo Järvelä PM, är verksamhetsledare på Silta-Valmennusyhdistys. I hans verksamhetsområde ingår också föreningens utvecklingsverksamhet. Sampo har fungerat som handledare under det inledande skedet på verkstaden Startti-paja.

Else Joutsu, keramiker, handledare inom grundutbildning i konst, har fungerat som grupphandledare med ansvarsområdena bildkonst och keramik på Ilmaisustartti på föreningen Silta-Valmennusyhdistys.

Virpi Koskela FM, lärare i teateruttryck, har fungerat som grupphandledare på Ilmaisustartti på Silta-Valmennusyhdistys åren 2005–2008 med ansvarsområdet teateruttryck.

Tommi Natri FM, fungerar som handledare på Silta-Valmennusyhdistys kommunikationsverkstad. Han har verkat två år som handledare för gruppverksamhet och multimedia på Starttipaja.

startträning

på väg mot livet med hjälp av konst

"Sådan här verksamhet behövs för ungas välbefinnande. Man behöver en möjlighet att känna att man hör hemma någonstans och att man får förverkliga sig själv och får stöd och hjälp framåt i livet."

(en ung deltagare på Starttipaja 2007)

Valtakunnallinen
Työpajayhdistys

Hävkraft
frånEU
2007-2013

Europeiska unionen
Europeiska socialfonder